Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 266 (9643) | 1974 чылдың ноябрь 14, четверг | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

СОВЕТ-ЛАНКА ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко олар биле Шри Ланка Республиканың Премьер-Министри Сиримаво Р. Д. Бандаранаикениң аразында чугаалажыышкыннарны ноябрь 12-де Кремльге уламчылаан.

Талалар совет-ланка харылзааларның айтырыгларын чугаалажырын уламчылаан болгаш делегейниң ийи талага сонуургалдыг хөй-хөй чугула айтырыгларын чугаалашкан. Делегей байдалының дүшкүүрлүүн чавырылдырары Азияда байдалга база үндезин салдарны чедирип, ук дипке идегелдиг айыыл чок чорукту хандырарын күзээр күрүнелерниң күжениишкининиң улам идепкейжидер.

Найыралдыг болгаш билчиишкинниг байдалга эрткен чугаалажыышкыннарга совет таладан ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы И. В. Архипов, Даштыкы чурттар-биле экономиктиг харылзааларның күрүне комитединиң даргазы С. А. Скачков, өске-даа албан кижилери киришкен.

Шри Ланка таладан Премьер-Министрни үдеп чоруур албан кижилери киржип турар.

Чугаалажыышкыннар уламчылаар.

(СЭТА).

ШИИГЕ ЧОРААН

Шри Ланка Республиканың Премьер-Министри, камгалал болгаш даштыкы херектер министри Сиримаво Р. Д. Бандаранаике ноябрьның 12-де Кремльдиң Съездилер ордузунга Л. Минкустуң «Дон Кихот» балетин көрген.

Шри Ланканың болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктары-биле шимеп каастаан ложаларга аалчылар-биле кады ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Л. П. Лыкова, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы Н. П. Фирюбин, Совет Эвилелиниң Шри Ланкада элчини Р. Н. Нишанов келген.

Сиримаво Р. Д. Бандаранаикени үдеп чоруур кижилер, Шри Ланканың Совет Эвилелинде элчини К. Э. С. Виратунге база ложаларга олурган.

Балет эгелээр деп турда Шри Ланка биле Совет Эвилелиниң күрүне гимнерин күүсеткен.

(СЭТА).

ҮЛЕТПҮР ШИИТПИРЛИГ ХОНУКТАРДА

Он айларның түңнелдеринге холбаштыр

Социалистиг чарыштың ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

1974 чыл, ноябрь. № 15.

Беш чылдың тодарадыкчы чылының шиитпирлиг айлары арткан. Бистиң республиканың үлетпүрү дөрткү чылдың улус ажыл-агый планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин боттандырып шыдаар бе дээрзинге арткан хонуктар кол рольду ойнаар. Чылдың он айларында күрүнениң берген планныг онаалдаларын алыр болза, мүн-не орта идегел бар. Тыва АССР-ниң Статистика эргелелиниң дыңнадыындан чамдык чурагайларны борта анализтеп көрээли.

Республиканың үлетпүр сайгарылга хемчээлиниң талазы-биле күрүне планын он айларда 102,3 хуу күүсеткен. Пландан ажыр 1 млн. 531 муң рубльдиң продукциязын сайгарганы черле багай эвес. Эрткен чылдың ол үезинде турганынга бодаарга, сайгарган продукцияның хемчээли 4 млн. 410 муң рубльге көвүдээн азы 6,8 хуу ажыг болган. Республиканың 49 үлетпүр бүдүрүлгелериниң 37-зи он айларда продукция сайгарар планын долдур болгаш ажыр күүседип шыдаан ийикпе, азы каттыштыр алырга, пландан ажыр 2 млн. 82 муң рубльдиң продукциязын берген.

Он айларның дургузунда үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 70 млн. 302 муң рубль четкен ийикпе, азы эрткен чылдың ол үезинде турганынга бодаарга, 4,4 млн. рубльге көвүдээн, ынчалзажок социалистиг хүлээлгеде көрдүнген 9 хуунуң орнунга 6,7 хуу өскен болуп турар.

Республиканың үлетпүрү кылыгларының кол хевирлерин бүдүрериниң талазы-биле планын күүсеткен болгаш пландан ажыр:

— 7,8 млн. киловатт-шак электроэнергияны;

— 47 муң тонна хөмүр-дашты;

— 2957 тонна сорттуг даг-дүгүн;

— 28 муң кубометр дилиг материалдарын;

— 21 муң эжеш хөм идикти;

— 5,4 муң эжеш кидис идикти;

— 58 муң рубльдиң даараглыг кылыгларын;

— 35 тонна колбаса кылыгларын;

— 22 тонна мал саржаан;

— 925 тонна чалаң сүт продукцияны;

— 422 тонна далганы бүдүрген. Бир эвес эрткен чылдың ол үезинге деңнээр болза, электроэнергияны бүдүрерин 14,6 хуу, хөмүр-даштының —10,7, даг-дүгүнүүн —18,7, хөм идиктиниң —10,1, даараглыг кылыгларының—13,4 хуу көвүдеткен болуп турар.

Ол чергелиг чамдык чедиишкиннер турза-даа, бистиң үлетпүрүвүс эрткен айда мурнундагызындан кошкак ажылдааның октябрьда күрүне планының безин күүсеттинмейн барганы тодаргай херечилеп турар. Октябрьда кол көргүзүг — продукция сайгарарының планы 97,6-ла хуу болган ийикпе, продукция сайгарарының талазы-биле ай планынга хамаарыштыр үлетпүр бүдүрүлгелери —192 муң рубль өрелиг арткан. Шупту 49 бүдүрүлгениң хөй кезии чылдың он айларында ол талазы-биле планныг онаалдаларын боттандырып шыдаан-даа болза, 12 бүдүрүлге, азы 25 хуузу сайгарылга планын күүсетпээн болгаш каттыштыр алырга, пландан 551 муң рубльдиң продукциязын он айларда эвээшти сайгарган. «Тыва септелге-тудуг» трестиң Тудуг кезектери заводу (170 муң рубль), «Тудуг кезектери» комбинат (72 муң), Кызылдың хлеб заводу (53 муң), Тудуг материалдарының үлетпүрүнүң каттыжыышкыны (44 муң), «Тыва даг-дүгү» комбинат (74 муң рубль) дээш ышкаш бүдүрүлгелер бо талазы-биле хөлүн эрттир хожудаашкыннарны болдурганын айтыр херек.

Үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээлиниң талазы-биле четпестер база бары илерээн. 1973 чылдың он айларында турганындан үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээлин республикада он бүдүрүлге кудулаткан. Өзүлде темпизин кудулатканнарга Тудуг кезектери завод, «Тудуг кезектери» комбинат, Чадаананың хлеб заводу биле ында тараа хүлээп алыр пункт хамааржыр.

Ниитизи-биле январь-октябрь айларның планныг онаалдаларын 15 бүдүрүлге чедир күүсетпээн болгаш 835 муң рубльдиң продукциязын олар чедир бербээннер.

Тодарадыкчы чылдың арткан шиитпирлиг хонуктарында кол экономиктиг көргүзүглерни бедик деңнелге чедирип болурунуң арга-курлавырлары бисте чок деп санап болбас. Чижээ, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле эрткен он айларда көрдүнген план 102,2 хуу күүсеттинген, азы эрткен чылдың ол үезинге бодаарга, ол 7,4 хуу өскен. Ол багай эвес түңнел-дир. Ынчалза-даа республиканың тус-тус бүдүрүлге коллективтерин алыр болза, план болгаш социалистиг хүлээлгелерни боттандырарынга улуг ужур-дузалыг ол шимчедикчи арганы чедир ажыглавайн барган. Дыка хөй бүдүрүлгелер эрткен он айларда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле хүлээлгелерин хамаан чок күрүне планын безин чедирбээн. Ооң хараазы-биле республикага 770,8 муң рубльдиң продукциязы чедир бердинмейн барган.

Ону арга-курлавырлар дивес арга чок. Ол ышкаш чамдык бүдүрүлгелерде ортумак ажыл төлевириниң өзүлдезиниң темпизи күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң темпизинден ажып турар таварылгалар бар. Оларның аразында ниити көргүзүглери багай эвес бүдүрүлгелер безин бар. Эрткен тос айларда бараанныг продукцияның бот-үнезин чиңгедириниң планы ниитизи-биле күүсеттинген болза-даа, ол үениң дургузунда республикада 11 бүдүрүлге бараанныг продукцияның бот-үнезин аарткан болуп турары канчап-даа таарышпас.

Ынчангаш тодарадыкчы чылды чедиишкинниг доозуп, Төрээн чурту өөртүр, планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни боттандырар талазы-биле үстүнде айыткаывыс ышкаш болдунар арга-курлавырларны арткан шиитпирлиг хонуктарда бүрүн ажыглаар улуг сорулга туруп турар-дыр.

Чөөн-Хемчиктиң ажыл-агыйларында

БҮДҮРҮЛГЕЧИ ЧЕДИИШКИН

Чадаананың автотранспорт бүдүрүлгезиниң коллективи тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында эки ажылдап турар. Бүдүрүлге он айларда 197 муң тонна чүък сөөртүр тургаш, 201 муң тонна чедирген азы планын 102 хуу күүсеткен. А пассажирлер аргыштырарының планы 105 хуу күүсеттинген.

Мында ажылынга кызымак чолаачылар кайы хөй. Чижээ, А. Я. Спирин он айларда чүък сөөртүр планын 130 хуу күүседип, 988 килограмм кывар-чаар чүүлдерни камнап алган. Автобус чолаачызы В. Е. Семенов ол үениң иштинде 295 килограмм кывар-чаар чүүлдерни камнап, пассажирлер аргыштырарының планын 112 хууга күүсеткен.

Бо хүннерде автотранспорт бүдүрүлгезиниң ажылчыннары тоску беш чылдың планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

М. СЕВЕН.

ЧЫЛ ПЛАНЫ КҮҮСЕТТИНГЕН

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазы бо чылын күрүнеге 522 тонна сүт садар планын 540 тонна 392 килограмм кылдыр ажыр күүсеткен. Бир инекке онааштыр сагган сүттүң хемчээли 2078 килограмм болуп турар.

Саанчылар ортузунда социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар Алдын-кыс Моңгуш (ферма эргелекчизи) бо чылын 63 тонна сүт саар планын бо хүннерде 70 тонна 555 килограмм кылдыр күүсеткен. Бир инекке онааштыр ол 3206 килограмм сүттү саган. Ол ышкаш Дуктуг Ондар 62 тоннаны саар тургаш, 65 тонна 18 килограммны, Долума Кара-Сал —46 тоннаның орнунга 53 тонна 74 килограммны саап алганнар.

БЕЛЕТКЕЛДИГ УЖУРАШКАН

«Октябрь 30 чыл» колхозтуң баштаар чери ниитиниң малын кыштап хүр ажырар дээш кышка белеткелдиг ужурашкан.

Колхозтуң малы бо чылын 34 коданга кыштаглаар. Чайлаглаашкынны организастыг эрттиргенинден мал ниитизи-биле ортумактан өрү күштүг.

Колхоз баштаар чери кыштаглап септээр кылдыр тускай бригаданы быжыглаан. Бригада кежигүннери чамдык кыштагларның үүрмек септелгезинден аңгыда, 5 кыштагны чаартып кылгаш, малчыннар чурттаар 15 бажыңны септээн.

Мурнакчы малчыннар К. Машпак, О. Аяк-Хээ, С. Шагдыр, К. Бадый, К. Хураган-оол болгаш К. Доржу олар кыштагларын эки септеп, мал чемин бүрүн чедирип алганнар. Ажыл-агыйның ниитиниң малынга белеткээн чемниң 80 хуузу кыштагларда четкен.

О. САЙЫН.

МАЛЧЫННАРДА

«Чыраа-Бажы» совхозта мурнакчы ишчилер кайы хөй. Оларның чижээнге бо чылын малчыннар ортузунга социалистиг чарыштың тииплекчилери, төрүүр 100 хойга онааштыр 122 хураганны ап, бир хойдан 3 килограмм дүктү кырган Куулар Седен болгаш төрүүр 100 хойдан 118 хураганны, бир хойдан 2 килограмм 800 грамм дүктү алган Доңгак Дамбаадаңны адап болур. Бо малчыннар кыштаглаашкынга эки белеткенип, четчир санныг сигенни коданнарында чедирип алганнар.

Оон аңгыда инек кадарчызы Моңгуш Өшкү он ажыг чылдарда инек кадарып, чыл бүрүде эки түңнелдерни чедип ап турар. Бо чылын аңаа экижиткен уксааның 100 баш алыяк инектерин хүлээткен.

Малчынның кышка белеткели багай эвес, 18 тонна сигенни болунуң күжү-биле кылып алган.

Малчыннар кыштаар бажыңнарны септеп, чылыглаарынга Чыраа-Бажы салбырда Александр Куулар удурткан 7 кижи составтыг звено эки киришкен.

М. УДУР-ООЛ.

Бо чурукта Кызылдың 48 дугаарлыг тудуг эргелелиниң шалыпчы тудугжузу Августа Ивановна Ельшова комсомолчу-аныяктар бригадазын удуртуп турар. Ленин орденниг бо тудугжуга Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу деп хүндүлүг атты тывыскан.

Ол аныяктарның төлептиг кижизидикчилериниң бирээзи. ВЛКСМ ТК-ның «Аныяктар кижизидикчизи» деп хөрек демдээ-биле шаңнаткан. Ооң бригадазында маляр 22 ажылчын кыс бар. Олар Кызыл хоорайның улуг хемчээлдиг тудугларын ажыглалга кииргилээн. Амгы хүннерде Кызылдың дөрткү микрорайонунда. Ында 140 уруглар турар ясли-садтың тудуун ажыглалда кииргеннер. Бедик разрядтыг шевер кыстарның бирээзи-ле хүнде 14 дөрбелчин метр хананы чаап дескилээр тургаш, 16-18 дөрбелчин метр чедирип турар. Эрткен он айларда тудуг-монтаж ажылдарының планын ажыр күүсеткеннер.

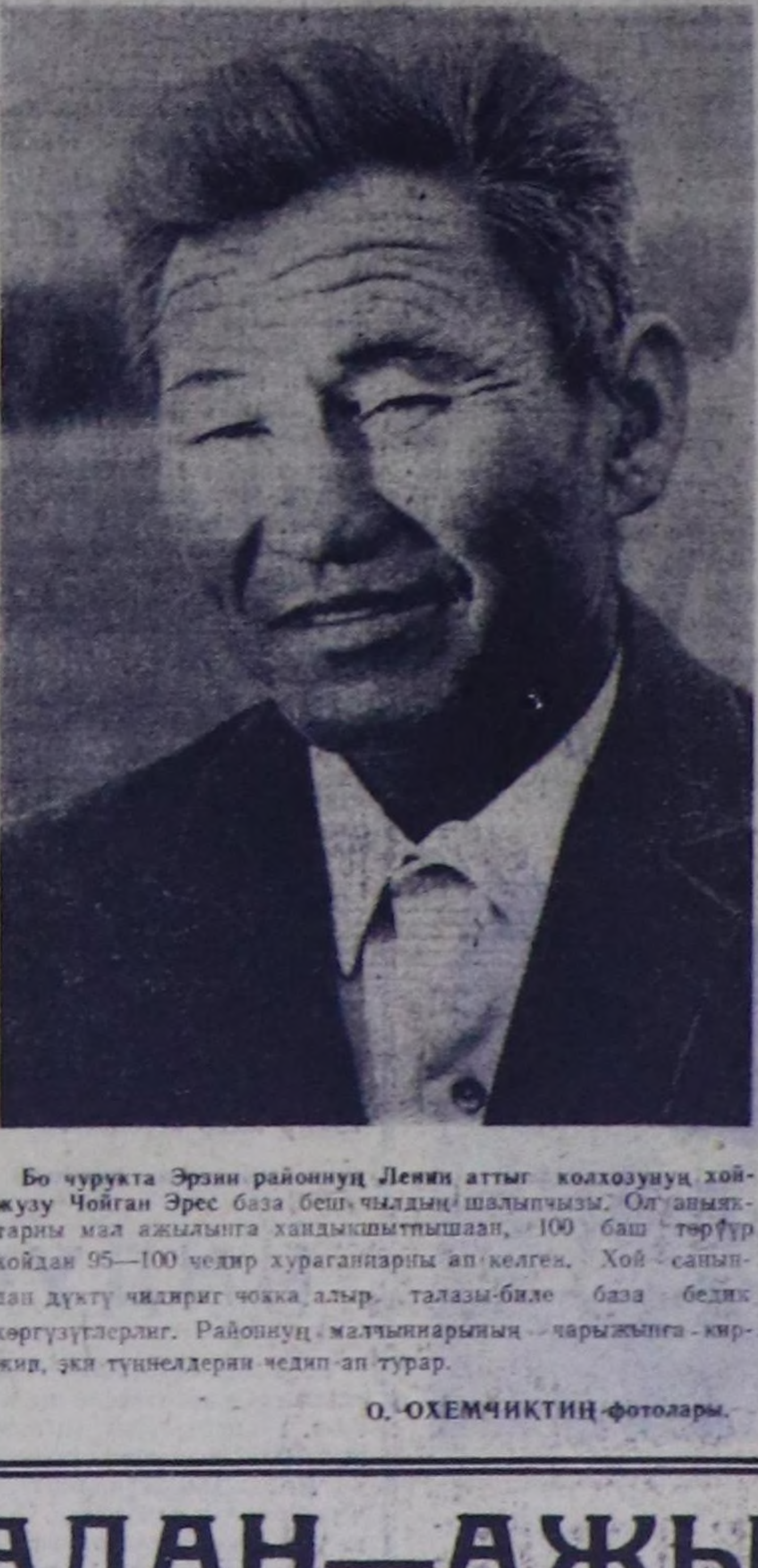

Бо чурукта Эрзин районнуң Ленин аттыг колхозунуң хойжузу Чойган Эрес база беш-чылдыкның шалыпчызы. [illegible] 100 баш төрүүр хойдан 95—100 хураганнарны ап келген. [illegible] көргүзүглерлиг. Районнуң малчыннарының чарыжынга киржип, эки түңнелдерни чедип ап турар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

Совет-моол найырал айы чоруп турар

НАЙЫРАЛ МИТИНГИЗИ

Ноябрь 11-де Москваның 3 дугаар дээрбе комбинадынга Совет-моол найырал митингизи болган. Митингини Моолдуң Араттың-Революстуг партиязының III съездизиниң болгаш Моол Арат Республиканың тургустунганының 50 чыл оюнга тураскааткан.

Келир байырлалга таварыштыр моол өннүктерге технология цегиниң бригадири Н. А. Морозова болгаш өске-даа сөс алганнар изиг байыр чедиргеш, МАР биле ССРЭ-ниң аразында найырал харылзаалары ийи чурттуң улустарының чаагай чоруунга дүүштүр калбарар деп ыяк бүзүрелдиин илергейлээн.

МАР-ның ССРЭ-де элчини Ц. Доржбат митингиге чүве чугаалааш, МАР биле ССРЭ-ниң аразынга чаңчылчаан найыралды болгаш бүгү талалыг дем каттыштырып ажылдаарын быжыглаарының херээнге ийи чурттуң аразында найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында керээниң улуг ужур-дузалыын демдеглээн.

МАР-ның юбилей байырлалдарынга партия ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев баштап чоруур совет партия-чазак делегациязының киржир деп турарын моол улус өөрүшкүлүг сагыш-сеткилдиң-биле манап турар деп, оратор демдеглеп чугаалаан.

(СЭТА).

ТУРАСКААЛДЫГ ХҮНГЕ

Моолдуң Араттың-Революстуг намының III съездизиниң 50 чыл оюнга болгаш Моол Арат Республиканың тургустунганының 50 чыл оюнга тураскааткан совет-моол найырал айы Совет Эвилелинде эртип турар.

Хоорайларда, суурларда, фабрикаларда болгаш заводтарда тураскаалдыг ол хүнге аллар болдурган хуралдарны, кежээлерни эрттирип турар.

МАР-ның 50 чыл дургузунда чедиишкиннерин көргүзер делгелгелер Якутияның бүгү культура бажыңнарында, клубтарында, библиотекаларында ажыттынган, амгы Моолдуң дугайында чоңга лекциялар номчуп, илеткелдер кылып берип турар деп, Совет-моол найырал ниитилелиниң республика салбырының даргазы, СЭКП обкомунуң секретары Ю. П. Прокопьев СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. Якутскиге ийи чурттуң найыралын көргүзер кинолар неделязын эрттирер. Радио, телевидение, солуннар моол улустуң чедиишкиннери-биле Якутияның чурттакчыларын ургулчу таныштырып, Якутияның Моол-биле культура-экономика харылзааларын чоңга чугаалап берип турар.

СЭТА-ның корр.

ЯКУТСК.

Көдээ ажыл-агый болгаш кибернетика

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА-ның корр). Көдээ ажыл-агыйга кибернетиканың нарын айтырыгларын чугаалажырының эртем-техниктиг бүгү-эвилел конференциязы Ленинградка ажыттынган. Эртемденнер каттышкан саналга системазын тургузар, он-он компьютерни каттыштырар деп турар. Ооң түңнелинде энергетикада электростанцияларның ажыл үүргезин таарыштыр башкарып турары дег кылдыр ол системалар биле компьютерлерниң аразынга ажыл үүргезин хуваап бөлүр арга бар болу бээр.

Каттышкан саналга системазы көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам сайзыраңгайжыдарының, үлетпүрге үндезилеттиндир ажылдаарынче шилчидериниң эң чугула аргаларының бирээзи болур. Ук система моон соңгаар саналганың ниити-күрүне тептеринге каттыжа бээр. Чижээ, эртемниң хөй санныг албан черлери мөөңнеттинген Пушкиноның бөлүк саналга төвү ол саналга тептериниң четкизиниң эң бөдүүн кезии болур. Ооң электрон-саналга машиналарын ам безин бедик дээштиг ажыглап турар. Олар Ленинградка болгаш ооң кожазында соңгу-барыын таланың областарынга эртем, практиканың чүүл-бүрү сорулгаларын шиитпирлеп берип, машиналарны ажыглаарының улуг хемчээлдиг чурумун тодаргайлап, эът, сүт, ногаа бүдүрер улуг-улуг фабрикаларны удуртуп-башкарарының автоматчыткан системаларын, ажылдаарының аргаларын телевилеп турар.

Конференцияның ажылынга чурттувустуң көдээ ажыл-агыйының ийи чүс хире эртемдени, тускай эртемниглери, хөй-хөй социалистиг чурттардан келген аалчылар киржип турар.

Мал чеминиң кадагалалы, ажыглалы, учёду

ЧУГААДАН—АЖЫЛ-ХЕРЕКЧЕ

Кыштаглаашкынга белеткелди Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары август айдан бээр партия хуралдарынга, көдээ Советтерниң сессияларынга, районнуң улусчу контроль комитединге чедир хөй удаа чугаалажып, эвээш эвес доктаал-шиитпирлерни хүлээп ап келген. Кайда-ла хүлээп алган шиитпирлерниң күүселдези дээш ак сеткилдиг ажылдап, ажылчы чонну эки организастап турар болдурында ажыл-иш эки чоруп турар дээрзи билдингир.

«Хемчик» совхоз организастаттынып тургустунгандан бээр чаа-ла чыл чедип турар. Ында совхозтуң дирекциязы, партия комитеди болгаш көдээ Совет ажыл-агыйны бир демниг организастап турарындан ол районнуң мурнакчы ажыл-агыйы апарган. Совхоз ам кыштаглаашкынга белеткелди бүрүнү-биле дооскан. Совхозтуң малчыннары кыштаглаарынче кожуп алган болгаш турлагларда четчир мал чемин чедирген. Малчыннарда суг сөөртүр дөрт машинаны быжыглаан, олар сугну үзүктел чок чедирип берип турар. Малчыннар чурттаар бажыңнарны, кызыл-булуңнарны септеп дооскан. Ам кажааларның болгаш суг кудар оңгачаларның үүрмек септелгезин чорудар ийи звенону тургускан.

Районнуң девискээринде хар чуга. Ол чорук чамдык удуртукчуларны оожургадып, кыш ам-даа дүшпээн дээр хөөнче кирген. «Шекпээр», «Барлык» совхозтарда кыштагаар белен эвезинден база суг сөөртүр машиналар чедишпезинден малчыннар күзеглеринде хевээр. «Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырында 28 коданның чүгле 5 кодан кыштаанче көшкен, а өскелери Хемчик унунда чытпышаан. «Кыштагларже далашкан херек чок, аңаа баарга оът, суг, хар чок»—деп, салбыр эргелекчизи Күжүгет Очур-оолдуң шөлээн сеткилдиг чугаалап олурары канчап-даа таарышпас.

Районнуң девискээринге бо чылын оът-сиген таарышпас үнгеп. Ынчангаш мал чеминиң курлавыры кончуг эвээш. Бар мал чемин кайы-хамаан чок чарыгдавайн, камнап, чоптуг ажыглаар херек. Ындыг турбуже «Барлык» совхозтуң белеткеп алган сигениниң кадат чогундан хуу улустуң малы чип эгелээн. Бо талазы-биле совхозтуң дирекциязы, көдээ Совет чогуур хемчеглерни албайн келген.

Мал чемин хумагалан чарыгдаарда, чем белеткээр цехтерин тургузуп, ону ажыглаары чугула. Ам районда чем белеткээр 8 цехтиң чүгле ийизи ажылдап турар, а өскелерин «Сельхозтехника» салбыры септеп, кылып турар.

Малга суг чедидери эң-не берге айтырыг болуп турар. Ажыл-агыйларда бар 29 кудуктуң чүгле 13-ү ажылдап турар. Оларның чамдыктарын септеп эгелээн. Ылангыя «Барлык» совхозта кудуктар шимчедикчи чогундан септеттинмээн. Суг сөөртүр 37 автомашинаның 18-ни чүък сөөртүр машина кылдыр тургускан, а херек кырында ажыл-агыйларда 10 машина суг сөөртүп чоруп турар, а өскелери септелгеде. Ол ышкаш кыштагларда суг кудар оңгачаларны чылыглаваан, чамдык кадарчыларда мал суггарар деспилер, оңгачалар чедишпес.

Районнуң ажыл-агыйларында сүт саалдазы эрткен чылдыңындан кудулап эгелээн. Садар малдарны үзүп, аңгы чемгербейн, ол ышкаш саар инектерге немелде чемни бербейн турарындан күрүнеге эът, сүт садар планын күүседири бергедеп келген. Он айларның түңнелинде район эътти — 80,4, сүттү — 82,8 хуу күүсеткен.

Малчыннарның хөй кезии кыштагларже көже берген. Ынчангаш оларның амыдырал-чуртталгазынче кичээнгей салыры чугула. Ол хиреинде малчыннарже автолавкалар баары эвээжээн. «Хемчик» совхозтуң малчыннары «чайдан бээр чаңгыс-даа автолавка биске кээп көрбээн» деп хомудап турар.

Кыштаглаашкынга белеткел дугайында райкүүскомнуң хуралынга районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги В. Ханкаев дыңнадыг кылган. Ол ышкаш күүскомга совхозтар директорларының тайылбырларын ап, кыштаглаашкынга белеткелди дарый доозары-биле чогуур хуусааны берген. Мал чемин багай кадагалап база кыштаглаашкынга белеткелди кошкак чорутканы дээш Аксы-Барлык көдээ Совединиң күүскомунуң даргазы М. С. Бойдуну, Аксы-Барлык салбырының эргелекчизи Күжүгет Очур-оолду күүскомдан сагындырган.

Ам кол сорулга чугаалажыышкындан ажыл-херекче шилчип, четпестерни дарый чайладыр дээш күжениишкинниг ажылдаары болур.

Х. МОНГУШ,
«Шынның» корр.

АЖЫЛЧЫН АДЫҢГА ЧОРГААРЛАНЫП ЧОР!

Бистиң ажылчын суурувус Хову-Аксының Юрий Гагарин аттыг кол кудумчузунда көскү черде улуг чурук бар: кепкалыг, эптиг кылдыр даараттынган, бодунга ой хептиг ажылчын кижиниң улуг чуруу кайы ырактан тода көстүр. Эртен, кежээ тургузукчу ажылынче шуушкан хайым чон ол чурукту эскербейн барбас. Ооң адаанда мындыг сөстер тода кылдыр бижиттинген: «Ажылчын адынга чыргаарланып чор!». Шынап-ла **ажылчын** дээн сөс бистиң чуртувуста чоргаар дыңналыр сөс.

Ажылчыннарның төккен дериниң, оларның үре-түңнелдиг ажыл-ижиниң ачызында бедип үнген кобальт комбинады, тудугаар, хөй муң чурттакчылыг эрги, чаа ийи суур, школалар, эмнелгелер, ясли-садчыгаштар болгаш албан черлери мында көвүдээн. Кобальтылыг концентратты бүдүрүп, кижиниң материалдыг негелдезинге херектиг бүгү чүүлдерни ажылчыннарның алдын холдары бүдүрүп турарынга кижи чоргаарланмас аргажок. Суурнуң эң хоочун чурттакчыларының бирээзи Ленин болгаш «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнерниң эдилекчизи, коммунист Сергей Мечекович Түмен-Хөө, ооң кадайы уран-шевер даараныкчы Севилбаа Толкаевна база оларның уруглары—металлургтар Петр, Вера совет тыва ажылчын ызыгуур салгалының уламчылакчылары, төлептиг төлээлери-дир. База бир чижек, бөдүүн кижи Доңгак Нам-Сүрүңнүң өг-бүлезинден ызыгуур салгаан тудугжулар үнген. Ооң үш уруу, бир оглу тудугжу мергежилди шиңгээдип алган. Бисте ажылчынның алдар-ады кызыгаар чок хүндүлүг.

Ындыг-даа болза бир чамдыкта мындыг база болгулаар. Чоокта чаа кудумчуга чоруп ора, таныырым инженерге ужуражы бердим. Амыр-менди солушкан соонда, ол мынча дей-дир:

— Дунмам оол кедээге 10 класс доозуп алгаш келди. Таптыг тааржыр хире ажыл арай тывылбас хире-дир. Кая ажылдадып алза эки ирги, сүмелеп көөр силер бе?

Чугаалажып көрээлиңер

Инженерниң чугаазының аяны-биле алырга, ол дуңмазын кандыг-бир «стол ажылынга» киирип алыр деп кызыдып турары илден. Бистиң «Тыва кобальт» комбинатта, Хову-Аксының АТБ-зинде-даа слесарьларны эпти-ле херекпээн турар чүве болганда бо талазы-биле бодумнуң арга-сүмемни каттым. Инженер карактарын хере көрүпкен тур:

— Хм, ... слесарьдан академик четкен дижир ийик бе моонар? Боданып көөр апаар-дыр ийин.

Шынап-ла школа дооскан оолдар, кыстар күш-ажылчы баштайгы базымнарын бөдүүн иштен эгелезе частырыг болбас. Харын анык кижиниң амыдыралга келир үедеги туружун тып алырынга ол дузалаар ужурлуг. Сөөлгү чылдарда ниити ортумак эртемниг анык өскеннерниң бир чамдыктары ажылчын мергежилди чедир билбес, хол-биле ажыл кылырындан оспаксыраар; моон уламындан азырадыкчы хөөннерге алзыр чүүлдер база бар.

Чүнүң-даа мурнунда келир үедеги мергежилин школаларга тура-ла өөреникчи бүрүзү шилип алган турарын чедип алыр, бүдүрүлге, улус ажыл-агыйының ол-бо адырларынга экскурсияларны чорудар, ажылчын аңгы-биле ужуражылгаларны эрттирер талазы-биле дээштиг хемчеглерни тус-тус школаларның башкылар коллективи ап чоруткан турар ужурлуг. Өске талазында ада-иелер боттарының мергежил, ажыл-ижиниң дугайында чоргааралын уругларынга чедирери күзенчиг. Школаларның өөредилге-кижизидилгелиг ажылдар планнарынга Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары, республикада ат-сураглыг күш-ажылдың хоочуннары-биле чергелештир анык салгалдың ажыл-ишчи кижилери-биле ужуражылгаларны удаа-дараа организастап, өөреникчилерниң ол-бо мергежилге хандыкшылын чедип алыры чугула.

Эрткен чылын Хову-Аксының 8 чыл школазынга «Тыва кобальт» комбинаттың септелге-тудуг участогунуң ажылчыны «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи, шеверлекчи Анай Дондуп-ооловна Оюн-биле ужуражылга солун эрткен. Ажылчын мергежилди ханы билип алырынга, аңаа хандыкшылырынга бо чижектиг ужуражылгалар эки салдарны чедирери чугаажок.

Бөгүнгү тыва черге ажылчын аңгы бодарап, бистиң Төрээн чуртувустуң бир булуңунуң көскү чаартыкчылары апаргылаан. Оларның аразында кандыг салым-чаяанныг, чогаадыкчы мергежилдиг кижилерни чок дээр! Ажылчын шүлүкчү Виктор Сагаан-оол элээн каш чыындыларны үндүргенин билир бис. Аңаа бөдүүн ажылчындан Хову-Аксы ТЭЦ-тиң директорунга чедир депшиткен А. Шаблеевти база айтып болур. Ол ТЭЦ-те дериг-херекселдерни ыяк билир, бир эвес херек апарза айтып, хол-биле кылып дузалажып кирерингедаа чажам дивес кижи. Черле ынчаш бистиң ТЭЦ-тиң удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары күш-ажылчы оруун слесарьлардан, аап-саап чүве кылыр ажылчыннардан эгелээннер. Ындыг удуртукчуларны коллектив хүндүлээр, олар-биле ажылдаарга ажылга чиик болур, ооң-биле чергелештир күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү база көскү бедиир дээрзинге маргылдаа турбас.

«Сагышты ыры-биле ажыдар.

Чаяанны ажыл-биле ажыдар» деп тыва үлегер домак шынап-ла шынын-на сөглээн-дир ийин. Ынчангаш анык салгалдың кижилерин күш-ажылга төлептиг кижизидеринге хамаарыштыр санал-оналдан солчуп көрээлиңер.

Ч. СОДУНАМ.
Хову-Аксында ТЭЦ-тиң турбогенераторлар машинизи, Таңды район Советиниң депутады.

РЕДАКЦИЯДАН: Хову-Аксының электростанциязынга ындыг-ла үр эвес чылдар дургузунда ажылдап келген-даа болза мурнакчыларның оруунда кирген, чазактың хавыялары-биле шаннаткан ие-ажылчын эш Ч. Содунам анык салгалдың күш-ажылчы кижизидилгезинге хамаарыштыр чугула айтырыгны бо чүүлде көдүрүп турар. Аңаа хамаарыштыр бистиң номчукчуларывыс боттарының санал-оналын киире бээр боор деп редакция идегеп турар. Өзүп орар салгалывыска үлегер болур чүүлдер чүгле хоочуннарда эвес, а аныктарда база хөй. Боттарының мергежил чедип алганы, ону чедип алырынга дуза чедирген улуг эштериниң дугайы, шилип алган мергежилиниң бодунга болгаш чонунга ажыктыы, кады ажылдап турар эш-өөрүнүң чаа чүүлдерже чүткүлдүү, коллективиниң дугайы дээш оон-даа өске айтырыгларга хамаарыштыр чагаалардан бижиирин солун бодунуң номчукчуларындан дилеп тур.

ТӨЛЕПТИГЛЕРНИ—ПАРТИЯГА

Бистиң коммунистеривис партия кежигүнүнүң адын бедик кадагалап, шудургу ажыл-иши болгаш төлептиг аажы-чаңы-биле бадыткап чоруур. «Чаа орук» колхозта хойжу бригаданың бригадири, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады Алдын-оол Соян, чоннуң амыдырал хандырылга комбинадының директору Има Декпиш-оол, Мөрен сес чыл школазының башкызы Өнермаа Танова болгаш оон-даа өске он-он коммунистер ниитиниң ажыл-херээнге боттарының үлүүн киирип, өскелерге үлегер-чижек болуп чоруурлар.

Эрзин районнуң партия организациялары СЭКП-ге кирип турарларның ажыл-агыйжы, моральдыг болгаш политиктиг мөзү-шынарларын өөренип көөрү, олардан шыңгыы негелдени салыры чаңчыл апарган. Бо дээрге, ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның болгаш совет интеллигенцияның эң дээре төлээлерин партияга чаңгыстап хүлээп алырын экижидер дугайында СЭКП-ниң XXIII болгаш XXIV съездилериниң база Төп Комитеттиң оон соонда болгулаан пленумнарының шиитпирлериниң амыдыралга боттанып турары ол.

Партия документилери солуур дугайында СЭКП ТК-ның май (1972 чыл) Пленумунуң доктаалы районнуң партия организациязының шынар составын улам экижидер талазы-биле улуг ужур-дузалыг болган. Ооң түңнелинде бир эвес, 1970 чылда СЭКП кежигүнүнүң кандидадынга киргеннерниң чүгле 40 хуузу ажылчыннар болгаш колхозчулар, 20 хуузу комсомолду дамчыштыр кирген турган болза, эрткен чылын ол көргүзүглер дараалаштыр 63 болгаш 64 болган. Бо чылдың тос айларының дургузунда байдал оон-даа экижээн: партия кежигүнүнүң кандидадынга киргеннерниң 64 хуузу ажылчыннар болгаш колхозчулар, а комсомолду дамчыштыр киргеннерниң хуузу 70 четкен.

Районнуң ажыл-агыйының кол угланыышкыны хой ажылы болганда, ону коммунистер-биле быжыглаарынче партия организациязы доктаамал сагыш салып турар. Бо ажыл, ылангыя «Чаа орук» болгаш «Мөрен» колхозтарның парторганизацияларында элээн эки тургустунган. Оларда анык коммунистерден Шулуу Чаш-оол, Мандал Байыр, Иван Сади, Дамдың Кара-кыс болгаш өскелер-даа мурнакчылар апарганнар.

Бо чылын Ленин аттыг колхозта, райпода партия организацияларының кежигүн хүлээп алыр ажылының дуржулгазын СЭКП райкомунуң бюрозунга чугаалажып көрген. Ындыг айтырыгларны моон соңгаар-даа практикалаарын база планнап турар бис. Ооң-биле чергелештир анык коммунистерниң политик билиин бедидер хемчеглерни СЭКП райкому ап турар. Маңаа анык коммунистерниң школазы улуг рольдуг болган. СЭКП-ниң Программазын болгаш Уставын, партбилеттиң болгаш Коммунистиг партияның төөгүзүн, партияның болгаш чазактың документилерин аңаа өөренип турар.

Районда анык коммунистер элээн көвүдээн, комсомол эге организацияларының секретарьларының дең кезии база коммунистер. Анык коммунистерден комсомол ажылынга В. Чадамба, Г. Арапчан, партия ажылынга Д. Натсак, Б. Ижи, А. Соян болгаш өскелер-даа кызымак, шудургу чоруун көргүзүп турарлар.

Бо дег чижектерни хөйнү чугаалап болур. Ынчалза-даа чамдык коллективтерде партийжи хүрээлелдиң өзүлдези ам-даа оожум. Ылангыя милицияда, кедээ ажыл-агый эргелелинде, Ленин аттыг колхозта партия организациялары кежигүн хүлээп алырынче кошкак сагыш салып турар.

Районнуң партия организациязы кежигүн хүлээп алыр талазы-биле эвээш эвес дуржулганы чедип алган. СЭКП райкому кежигүнге хүлээп алыышкын дугайында эге организацияларның документилерин баш удур таныжып көргеш, райком чанында тургустунган хүлээп алыышкын болгаш хууда херектер сайгарып көөр тускай комиссияга киирер. Комиссия бодунуң хуралынга партия кежигүнүнүң кандидадынга кирген эштерни чаңгыстап көөр чурум-биле чугаалашкаш, райкомнуң бюрозунга боттарының саналын киирер. Мындыг байдал партияга кирерин күзээн кижиге деткимче болур.

Сөөлгү үеде ВЛКСМ райкому СЭКП кежигүнүнүң кандидадынга аныктарны багай эвес белеткеп турар. Чоокта чаа комсомол райкомунуң бюрозунга дөрт кижи партияга кирер рекомендация алыры-биле келген. Мурнакчы кедээ садыг эргелекчизи Валентина Лахова, бо чылын төрүүр чүс хойга онаалдыр 102 хураган доруктурган Даваа-Самбуу Яндак, амыдырал хандырылга комбинадының быжыкчызы Самдан Конзай-оол, эмчи Дина Дембирел олар болду. Оларның кайызы-даа ажыл-ишке мурнакчы, амыдырал-чуртталгага үлегерлиг, аажы-чаңы төлептиг. Ындыг эштерни бүгү тала-биле деткиири чугула.

Кым-на массалар ортузунга бүгү ажылды ыяап-ла партийжи ёзу-биле чорудуп турар болдур, чүгле ол партия кежигүнүнүң бедик адынга төлептиг дээрзин В. И. Ленин айтып чораан. Ындыг болганда СЭКП кежигүнүнге хүлээп алыышкынга эреңгейлээшкинни болгаш ёзу барымдаалаар чорукту болдурбас ужурлуг.

С. ОНДАР,
СЭКП райкомунуң организастыг килдис эргелекчизи.

ЫЯШ БЕЛЕТКЕЛИ

Бистиң республика ыяш-биле байлак. Бойдустуң бо чайгаар бүткен үнелиг байлаан чон хумагалыг чарыгдап, ону улам өстүрүп турар.

Республиканың тудугларынга тудуг ыяжы белеткээр ажылды Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агый чери чорудуп турар.

Бо бүдүрүлге чери эрткен он айларда 3.261 муң рубльдиң продукциязын сайгарар турган, 3.502 муң рубль чедирген. 101 муң кубометр ыяш белеткээр планын бир муң кубометр ажыр күүсеткен.

Ук ажыл-агыйның участоктары аразында социалистиг чарыштыг. Эрткен он айларның түңнелин чоокта чаа үндүрүп, Ырбанның ыяш белеткээр пунктузун (начальниги Евгений Бяков) тиилекчи деп санаан. Пункт продукция сайгарарының онаалдазын ол үениң дургузунда 142 хуу күүсеткен.

Даандырган ажылынга кызымак ажылчыннар ук участокта хөй. Оларга Николай Савоськин, Виктор Бабушкин, Хомушку Шепчей болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Д. ЧЫДЫМ.

БАМ—бүгү улустуң тудуу

АМУР ОБЛАСТЬ. Бичии БАМ станциязындан Сибирь кежилдир хоочун демир-орук шугумунуң 7272 километр дуртунда Соңгү чүкче демир-орук уну шөйлүп чоруткан. Байкал-Амур магистралының бир өртээли болур Тында суурунче 180 километр дурттуг ол орукту бөгүн тудугжулар тудуп турар. Ону ажыглалга киирерге эрестиг демир-орук тургузукчуларынга шуужуп келир чүъктер биле техника оранчок көвүдээр.

Бам-Тында шугумунуң участоктарында шинчилекчилер, чазылдырыкчылар, көвүрүг тудугжулары күжениишкинниг ажылдап, каң орук шээр ажыл түлүктеп турар.

«Бам орук тудуг» эргелелдиң коллективи москвачыларның шалыпчы комсомолчулар отрядын, мергежилдиг 500 ажылчынны хүрээлелинге немештир хүлээп алган.

ЧУРУКТА: тудугжулар «Байкал-Амур магистралы» солунну улуг сонуургалдыг номчуурлар. Солун Бам—Тында шугумунуң болгаш БАМ-ның төп участогунуң тудуг ажылдарының чорул турарын бижип турар. Солуннуң редактору И. М. Шестак (ортузунда) БАМ тудугжуларының аразында.

В. МЕРИКОВСКИЙНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникасы).

НАЙЫСЫЛАЛДЫҢ АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГА ЧЕРЛЕРИНДЕН ФОТОИНФОРМАЦИЯЛАР

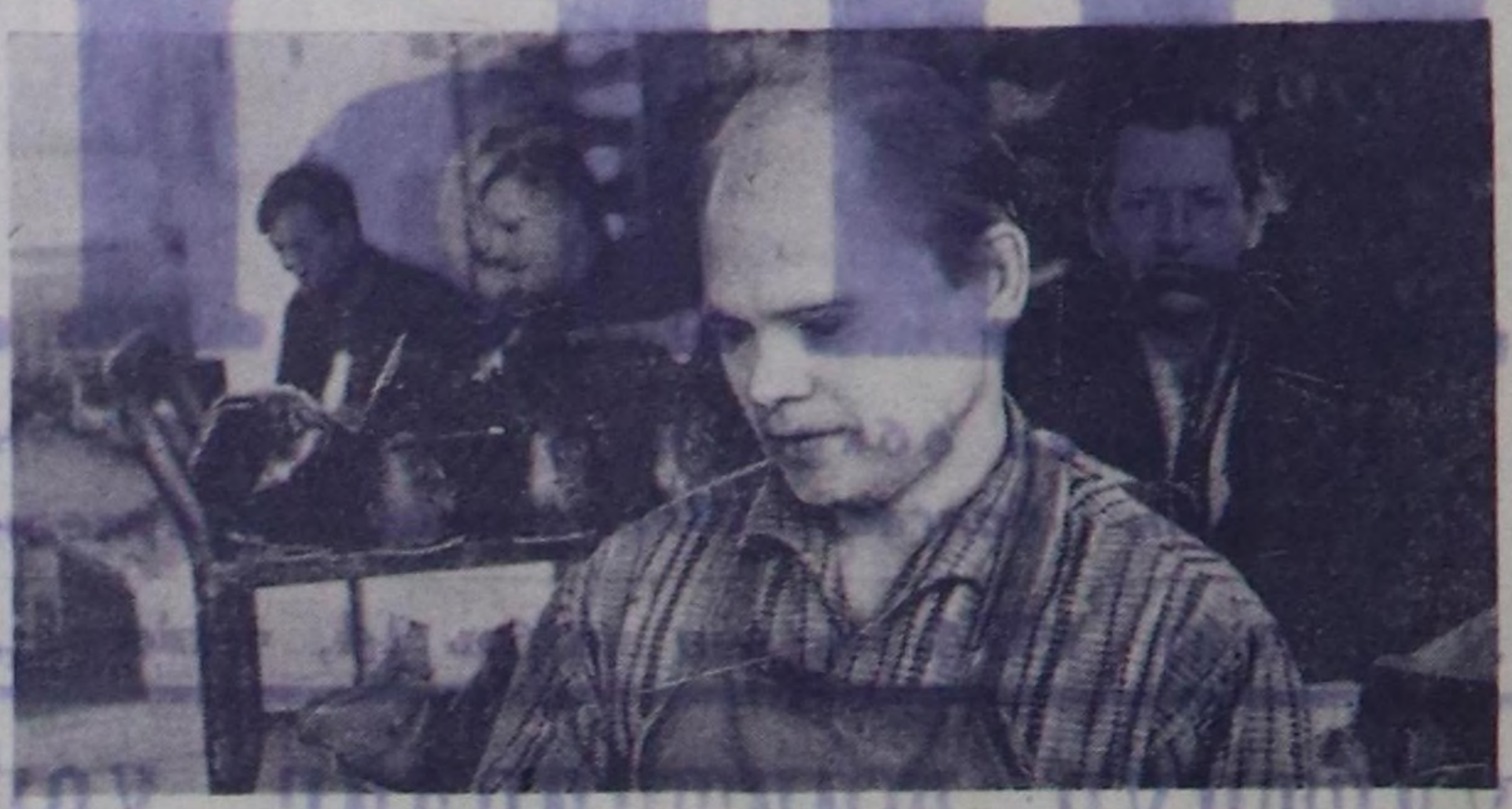

Амыдырал хандырылга комбинадының идик даараар цеги Кызылдың мурнакчы коллективтериниң бирээзи. Тодарадыкчы чылдың бүдүрүлге планын ай, квартал санында ажыр күүседип келген.

Маңаа коллективтиң мурнакчыларын адаары күзенчиг. Чижээ, Иван Чижов ам 1975 чылдың үлүүнде. Ол ышкаш Альберт Русман, Вячеслав Шатохин база мактанчыг ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Степан Вергунов коллективте мурнакчыларның бирээзи.

Шак мастерскаязының чагыг хүлээп алыкчызы Э. А. Лутанина чоңга эвилең, коллективинде мактаldыг.

Бүдүрүлгеде мурнакчыларның бирээзи Эльвира Алексеевнаның хөрээнде «1973 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» деп демдек чайнап чоруур.

ЧУРУКТА: Эльвира Алексеевна Лутанина ажыл үезинде.

Кызылдың төп парикмахерскаязы үшкү кварталда социалистиг чарышка амыдырал-хандырылга комбинадының цехтер аразынга тиилекчи болуп, планын 108 хуу күүсеткен. Ол болза коллективтиң бир демниг ажылының көргүзүү.

Оларның аразында коммунист Р. А. Базыр ышкаш хөй чыл ажылдаан, келгеннерге эптиг-эвилең мастерлерни адаары өөрүнчүг. Раиса Андреевна коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы.

ЧУРУКТА: Раиса Андреевна Базыр.

Н. И. Бекасовтуң ажыл мергежили солун болгаш нарын. Шак мастеринге ол 1949 чылдан бээр ажылдап келген. Бодунуң мергежилинге ол аразында чеже анык кадрларны өөретпээн дээр.

Николай Иннокентьевич хоорайның амыдырал хандырылга комбинадының бедик разрядтыгларының бирээзи. Тодарадыкчы чылда алган хүлээлгезин ай, квартал санында ажыр күүседип келген.

ЧУРУКТА: Н. И. Бекасов (солагай талазында), анык мастер Николай Монгуш.

А. МОНГУШТУҢ фотолары.

ИНДУСТРИАЛДЫГ БҮГҮ КҮЧҮ-БИЛЕ

ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинде «Мал ажылынга—комплекстиг механизация» деп Бүгү-эвилел делгелгези ажылдап эгелээн. Үш павильоннарда, ажык шөлдерде делгеттинген экспозицияны мал ажылың болгаш мал чеми бүдүрер машина тудуунуң министри К. Н. Беляк ажыткан.

Мында 150 хире экспонатты делгээн, оларның кезии—беш чыл планында чогааткан чаа машиналар. Тоску беш чылда мал ажылының ишчилери кайы хире улуг сорулгаларны амыдыралга боттандырып турары моон илдең. Чыл бурунгаар мал ажылының болгаш мал чеми бүдүрериниң машина тудар тускай министерствозун тургускан. Чурттуң колхозтар, совхозтары бо беш чыл планында 6,4 миллиард рубльдиң машиналарын ап турар, ол дээрге, эрткен беш чылга бодаарга, ийи ажыг катап хөй.

Малчыннарга болгаш мал чеми белеткекчилеринге 412 хевирниң машиналарын бээр. Оларның эң-не бедик бүдүрүкчүлүүн бо делгелгеде көргүскен.

Келген көрүкчүлер, экскурсантылар инек саар аппараттарны сонуургаан. Оларның аразындан АДМ-8 деп маркалыг аппарат көрүкчүлерниң кичээнгейин хаара туткан. Ол сүт дамчыдыкчызы-биле дериттинген, шак иштинде чүс инекти ооң-биле саап болур. Ол ышкаш бо тургузуг бөлүк инек бүрүзүнден чеже сүт сагдынганын санаар, продукцияны хоолайлар таварыштыр дамчыдып, ону шүүп, соодуп, аппаратураның чугдунганын хынаар, кысказы-биле чугаалаарга алды операцияны боттандырып турар.

Ооң чанында сүт соолар «танкыны» тургускан. Павильоннуң ортузунда өске «мергежилдиг» машиналар болгаш херекселдер. Оларның дузазы-биле малды суггарар, чем тарадып бээр, мал кажааларын аштаар.

Эң-не аар, хөй ажылдыг адыр—мал ажылында механизастаашкынның деңнели доктаамал өзүп турарын стендилер, диаграммалар көргүзүп турар. Чижээ, 1974 чылда мыйыстыг бода мал фермаларында малды суг-биле хандырарының 78 хуузу, саалданың 76 хуузу мал кажаазын аштаарының 47 хуузу механизастаттынган.

Делгелгеде мал чеми чыыр, белеткээр, тарадыр машиналарны калбаа-биле көргүскен. Мында ылангыя УТП-60 деп чаа марканың сиген кезер машиназын көрүкчүлер сонуургаан. Үш парустуг агрегаттың тургузуу бөдүүн, он минута дургузунда ону тракторга кожуп ап болур. Кезер аппараттарны көдүрүп, бадырары машинаның кабиназындан гидросистеманың дузазы-биле кылыр.

Автоматтыг ОКЦ агрегаттарны база көргүскен. Олар шакта 2—6 тонна холуксаалыг мал чемин белеткеп болур. Агрегаттарны башкарары кончуг чиик, чүге дээрге, ону башкарарының, сигналдаарының, блоктаарының системазын төпчүткен.

Ол ышкаш бирээзиниң-не бүдүрүкчүлүү эрги хевириниң чүс фермага дең комплекстиң телевилелин делгелгеде көргүскен. Ооң бадытталы—Москва чоогунда «Кузнецовский» совхоз-комбинады. Ук комплексти мында ажыглап эгелей берген, ооң корпустарынга хары угда 73 муң баш хаванны ажаап болур. Бүгү комбинат (ында үш чүс малчыннар) 12.000 тонна хаван эъди бүдүрер планныг. Бүдүрүлгени специализастаары болгаш төпчүдери—кедээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң эң-не чугула оруу деп стендилерде тайылбырлап бижээн.

«Сельхозтехника» ажылдакчыларынга делгелгеде улуг черни тураскааткан. Бо чылын оларның кылыр монтажтыг ажылдарының хемчээли миллиард рубль чедер. 27 муң мал кажааларын он муң хире рубль-биле комплекстиг механизацияны чорудары көрдүнген, ол 1970 чылга бодаарга он муң ажыг рубль хөй.

Делгелге келир чылдың мартка чедир ажылдаар.

СЭТА-ның корр.

Тываның көдээ ажыл-агый дуржулга станциязы сүмелеп тур

САВАҢНЫ, ХЫЫРГЫШТЫ МАЛ ЧЕМИНГЕ БЕЛЕТКЭЭРИ

1. БӨДҮҮН АРГА-БИЛЕ БЕЛЕТКЭЭРИ

Саваңны болгаш хыыргышты мал чемгерер кылдыр белеткээриниң бүгү-ле аргаларының ыяап-ла албан негелдези — ону хээндектээри болур. Узун саваңны олчаандырзын малга чиртирге, ооң чидирин 20—30 хуу болуп турар. Хээндектеп каан саваңны шыгыдып, амдан-сүүзүн киирип, бус-биле чымчадып азы химиктиг бүдүмелдер-биле холуп тургаш болбаазырадып болур.

Мыйыстыг бода малга бээр саваңны 4—5 сантиметр, а хойга бээрин — 2—3 сантиметр кылдыр хээндектээр.

Саваңны хээндектээрин механизастаарда, РСС—6 болгаш РСБ—3,5 деп машиналарны ажыглаар. Ынчалза-даа саваңны хээндектээринге эң-не таарыжыр болбаазырангай машина болза, бөдүүн чемнер чуурар ИГК—30А деп машина болур. Саваңны анаа-ла хээндектеп каар машинага бодаарга, чем чуурар машина саваңны чүгле үш сантиметр кылдыр хээндектеп каар эвес, а ооң-биле кады ону чымчадыр, үлдүредир соктап каар. Ынчангаш саваң чымчак болгаш малга чидингир болу бээр.

Хээндектээн саваңны буска чымчадырга, ооң хоолулуу бедиир база малга чидингир апаар, ооң-биле кады дүдүүшкүннерден, хоралыг микробтардан арыглаттынар. Бус дамчып кирер хоолайлар-биле дерээн ишкир савага саваңны бустап ылбырадыр. Ук саваның ишкирин болгаш чеже санның ажыл-агыйның херегцелинден хамаарыштыр тодаралыр.

Бир центнер саваңны бустап ылбырадырынга 30-дан 35 килограмм чедир бус чарыгдаттынар дээрзин ооң-биле кады барымдаалаар ужурлуг. Бир эвес бустуң изии 90 градус чеде бээр болза, саваңны бустап ылбырадырынга чаңгыс-ла шак четчир. Ооң соонда саваңны малга чиртиринге бүрүн белен болгуже чедир, ол-ла савазынга хевээртирзин элээн каш шак чыттырар. Чымчадып, ылбыраткан саваңны савазындан уштуп алырын механизастаары-биле ол-бо талаларында тростар баглаан, тускай кылган шаараш демирни саваның дүвүнге салыр. Ынчап алырга, савада бүгү саваңны, дораан-на ушта тырттырып ап болур. Ону көдүртүр херекселдиң дузазы-биле ужулгаш, чүдүрүп азы черге салып алыр. Ылбырадып чымчаткан саваңны ПТУ—10К деп хуваакчы-биле шуут-ла чем саваларынга үлей уруп база болур.

Хээндектээн саваңны чылыг суг-биле шыгыдып алгаш, бус-биле ылбыратпайн малга берип база болур. 100 килограмм хээндектээн саваңны дустуг суг-биле шыгыдарынга 2 килограмм чедир дус, 80—100 литр суг (температуразы 20—30 градус) херек. Саваң холуп эрттир кагжаң болза, шыгыдар сугну элээн көвүдедир. Шыгыткан хээндек саваңны 12-24 шак чыттыргаш, ооң соонда малга бээр. Ол хире чыдарга, саваң чымчап, шыгый бээр.

Хээндектээн саваңны шыгыдар мурнунда концентраттар-биле холуп алыр болза чогуур. 100 килограмм хээндек саваңга 10 килограмм чедир концентратты саваң шыгыдар ужурлуг сугже уруп алыр. Хээндектээн саваңга 30—40 хуу хире силос холуп алыр болза, ооң хоолулуг шынары онза экижир.

Хээндектээн саваңны ынчаар шыгыдарда, баш удур чогуур хемчээлдиг дусту эргизип каан сугну савага кудуп алыр. Хээндектеп каан саваңны кезек-кезектеп өттүргеш, баш удур бетоннап каан оңгар черже салыр. Өл саваңны оңгар долдур уруп дескилээш, кырындан тырый бастырар.

2. ХИМИКТИГ АРГА-БИЛЕ БЕЛЕТКЭЭРИ

Хээндектээн саваңны химиктиг бүдүмелдер холуп тургаш болбаазырадырга, бустап шыгытканындан артык эки түңнелдиг болур. Ынчаар кылырга, саваңның хайлыычалы белен болур, хоолулуу улгадыр, малга чидингир апаар, янзы-бүрү хоралакчылар узуткаттынар.

Саваңда клетчатка дээр бүдүмел хөй болган ужурунда, ону мал шоолуг чиксевес болгаш саваңның хоолулуу куду болуп турар. Саваңның хөй кезии болуп турар клетчатка малдың иштинге баргаш, чүгле ооң чем хуулдурар органында чоруур бактерияларның дузазы-биле хайлыр. Ук бактериялар клетчатканы сугга эстир бээр органиктиг кислоталар кылдыр хуулдуруптар болгаш ук кислоталар энергияның үнер дөзү база чаг кады кылдыр ажыглаттынып турар.

Хээндектээн саваңны кальцийлээн сода-биле амдан-сүүзүн киирерде, 80—100 литр сугга 4—5 килограмм кальцийлээн соданы эзилдирип алыр. Ол эзилдириг-биле өттүрүп каан хээндек саваңны изидер (бодун изидер, азы бус-биле изидер). Изитпес болза, сода-биле саваңның чедиштир холужары шоолуг эвес болур. Саваңның бодун изидериниң аргазы саваңны бустап изидери мышкаш, база-ла шак ындыг. Мында ылгал болза, хээндектээн саваңны анаа суг-биле эвес, а сода эзилдириги-биле өттүрери болур. Ынчаар болбаазырадырга, клетчатканың хайлыры 40—45 хуудан 60—65 хуу чедир улгадыр, а ниити хоолулуу килограммда 0,4 чем единицазы чеде бээр, тодаргайлаарга барык-ла 20—30 хуу өзер-дир.

Каустиктиг сода-биле саваңны болбаазырадырын изидиишкин чокка кылыр, чүге дээрге, сода боду-ла изидип келир.

Хээндектээн саваңны ол соданың эзилдириги-биле өттүрүп каар. Центнер саваң бүрүзүнге онааштыр 4 килограмм каустиктиг соданы 80—100 литр сугга эзилдирип алыр. Саваң хээндектээр машиналыг болза эки. Ындыг машина барда, эзилдиригни хоорза дамчыштыр, хээндектээр аппараттың халывынче чорудар. Ынаар эзилдириг баарының дүргенин машинаның бүдүрүкчүлүүнге дүүштүр баш удур таарыштырып алыр. Эзилдириг-биле өттүрген саваңны шүүзү ылгалып аңгылангызын дээш, элээн чыттыргаш, ооң соонда малга каап бээр.

Каустиктиг соданы ажыглаарда, айыыл чок болурунуң дүрүмнерин шыңгыы сагыыр херек.

Чугай сугга барык-ла чидир эзилбес, ындыг болганда, хээндектээн саваңны сүт ышкаш агара берген суг-биле өттүрер. Чаа эзилдирген чугайның ажыглаашы дээре болур, азы чугайның мышпайты эзилдирип алза чогуур, ынчалза-даа ону алырда, кырындан эвес, а адаандан алыры чугула. Чүге дээрге, чугай бодунуң шүлүг шынарын агаарга чидириптер болгай.

Ынчаар болбаазырадырда, центнер саваң бүрүзүнге эзилдирбээн 3 килограмм азы мышпайтыр эзилдирген 9 килограмм чугайны 250 литр сугга холуп алыр.

Саваңны чугай-биле болбаазырадырының технологиязы мындыг: хээндектээн саваңны металл четки кырынга салгаш, белен эзилдиригниг оңгарже көдүртүр херексел-биле көдүрткеш, салып киирер. Он минута эрткен соонда демги саваңныг четкиниң өске ужун көдүргеш, шаараш ыяш кырынга салып каар. Саваңда арткан эзилдириг сарыккаш, цементилиг шала-биле демги-ле оңгарынче агып кирер.

Ындыг саваңны малга каап бээр мурнунда тырый бастырар, ол-ла эзилдириг-биле өттүргеш, бир хондур чыттырар. Ооң соонда ону чугбайн-даа малга чиртир.

Чугай-биле болбаазыраткан саваңда кальций хөй болгаш төлээде, малга фосфорлуг минералдыг немелде чемни ыяап-ла бээр херек.

3. БИОЛОГТУГ АЖЫТКЫНЫ КЫЛЫРЫ

Биология талазы-биле долу үнелиг белоктар мал чеминиң рационунда эң чугула болгаш эң-не тывылбас элемент дээрзин малчыннарга эки билдингир. Эргежок чугула бүгү-ле аминокислоталар бар болуп турар микроб белогунуң күзели-биле чемде белоктарның хемчээлин дыка көвүдедип болур арга бар.

Ажыткыларны болгаш сүт-суг-ажыг бактерияларны ажыглаар чорук дээре түңнелдерни берип турар. «Саратов-3» деп адаар ындыг ажыткыга ажыткыларның болгаш бактерияларның бир янзы холужуушкуну болуп турар.

«С-3» деп ажыткы-биле бөдүүн болгаш концентраттыг чемнерни ажыдар. Ынчаар ажыдарга, белок саны 40 хуу, а лизин ийи катап көвүдээр.

Саратов ажыткызын ажыглаар чорук сүттүң бот-үнезин 5—8 хуу чиигедириниң, семиртип азыраарга хонукта немелде деңзизин 10 хуу чедир улгаттырарының, малдың өлүр чоруун эвээжедириниң аргазын берип турар.

Ол ажыткыда бодунуң чем болур шынарларындан аңгыда, бедик профилактиктиг шынар база бар болуп турар. Ол ажыткы малды ижин-шөйүндү аарыгларындан баш удур камгалап турар.

Ындыг ажыткыны арыг ажыткының бодундан база үш кезек сүтсүг-ажыг бактериялардан ветбаклабораториялар белеткеп кылыр. Ооң соонда совхозтар болгаш колхозтар ону херектиг хемчээлинге чедир көвүдедип алыр.

Ук ажыткыны көвүдедип алырда, мындыг чемиштиг холуксаа белеткеп алыр: 100 грамм көк-тараа, сула азы арбай далганын (бир кезээ) 300 грамм (үш кезектери) сугга ыяк былгавышаан, урар болгаш температуразын 60—65 градус чедир изидиптер. Ол-ла температуразы-биле холуксааны бир—бүдүн чартык шак тургузар. Ол үениң иштинде крахмал чигир болу бээр.

Ооң соонда холуксааны 30-32 градус чедир сепкередир, ам-даа 500 грамм суг (беш кезектери) болгаш 100 грамм далган (бир кезээ) немээш, ыяк былгаар болгаш ветбаклабораториядан эккелген «С-3» ажыткыны демги холуксааже кудуптар. Ону холуй былгааш, чылыг черге тургузуп каар. Холуксааның температуразы 30—32 градус болур ужурлуг. Ийи—ийи бүдүн чартык шак эрттерге, ажыткы белен болур.

Ындыг янзы белеткээн ажыткының кезиин мал чеми ажыдарынга ажыглааш, артканын чаа ажыткы белеткээринге ажыглаар. Ооң рецептизи өскерилбес. Бүгү кыш дургузунда ынчап келир.

Үш тонна ажыткан чем белеткээрде, иштинде өзээнде долганыр халбыыштарлыг цистернаже бир тонна сугну куткаш, 1,5 килограмм дус кислотазын ургаш, котёлдан бусту олче дамчыдар болгаш холуштур былгаар херексел ажылдап турда-ла 300 килограмм хээндектээн чемни уруптар. Ук холуксааны хайнырынга чедир изидиптер. Ооң соонда демги саваже 900 килограмм соок сугну куткаш, холуксааны 30—32 градус чедир сепкередир болгаш 800 литр ажыткыны куткаш, 4 килограмм трикальцийфосфатты база үш килограмм амоний сульфадын холуур. Холуксааны холуштур былгааш, ажыры-биле дөрт шак тургузар.

Ажыткан белен суук чемни самосвалга чүдүргеш, фермаларны кезип, хээндектээн болгаш бустап чымчаткан саваңны чем савазынга кудуп бээр.

Бода малга саваңны ажыткан чем-биле холуп, амдан-сүүзүн киирген бээр. Ажыткан чемни хонукта бир башка бээриниң чижек хемчээли ортумаа-биле мындыг: инектерге 15—20 литр, 6-дан 12 ай назылыг бызаа, моддургаларга — 6—8 литр, 12 айдан өрү назылыынга — 10—12 литр, хойга 1—2 литр, улуг хаванга —5 литр, хаван оолдарынга — чаңгыс литр.

Хоралыг бактериялар кирер болза, ажыткының шынары баксыраар. Бир эвес ажыткы хирленип баксыраан болза, ооң арткан кезээн төптер. Бүгү дериишкинни үе-үеде дезинфекцилеп турары эргежок чугула.

СОФИЯДА КОНФЕРЕНЦИЯ

СОФИЯ. (СЭТА). «Социалистиг демократияның амгы үедеги айтырыглары болгаш ону хөгжүдериниң перспективалары» деп темалыг теоретиктиг конференция Софияда эртип турар. «Тайбыңның болгаш социализмниң айтырыглары» журналдың инициативазын ёзугаар ону чыылдырган. Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Кубаның, Моолдуң, Польшаның, Румынияның, ССРЭ-ниң, Чехословакияның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының төлээлекчилери ооң ажылында киржип турар. Ук журналдың шеф-редактору К. И. Зародов ажыткан ол конференцияга БКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары А. Лилов, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары А. Норден, ПКАП ТК-ның секретары Е. Лукашевич олар чүве чугаалаан.

Совет делегацияның удуртукчузу, СЭКП ТК-ның секретары И. В. Капитонов демократияны хөгжүдериниң айтырыгларын СЭКП принципиалдыг ужур-дузалыг кылдыр көрүп турарын бодунуң чугаазынга демдеглээн. «... Бүрүн долу демократияны боттандырбас тиипелгелиг социализм туруп шыдавас» деп, В. И. Ленин онзалап демдеглеп чораанын ол айыткан.

СЭКП болза ленинчи идеяларны быжыы-биле барымдаалап, оларны амыдыралга чайгылыш чок боттандырып турар. Социалистиг демократияны бүгү хемчег-биле хөгжүдеринче ленинчи угланыышкын партияның Программазында тодаргай илергейлеттинген. СЭКП-ниң XXIII—XXIV съездилери ол айтырыгларже улуг кичээнгейни салган. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болганынга, Улуг Октябрьның 50 чылынга болгаш ССР Эвилелиниң 50 чылынга тураскааткан документилерде, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугааларында ол айтырыгларны улам тода сайзыраткан.

Демократияны хөгжүдер талазы-биле ажылынга СЭКП массаларның дуржулгазынга даянып, Ленинниң чагыын барымдаалап турар, ажылчы чоннарның инициативазы, оларның бот-ажыл-чорудулгазы бистиң өзүлдевистиң күчүлүг күжү болуп турар деп, И. В. Капитонов демдеглээн. Буржуаз демократиядан бистиң демократиявыстың үндезин ылгалын ол база чугаалаан.

Социалистиг демократияның доктаамал хөгжүлдези дээрге объективтиг негелде-дир деп, И. В. Капитонов онзалап демдеглээн. Шак ындыг хөгжүлде бистиң тургузуувустуң алыс бүдүжүнден болдунуп турар, чүге дээрге ол тургузуг чаңгыс черге таптавайн, а чайгылыш чок сайзырангайжып, улам-на бышкан бүдүштүг болуп, коммунизмче чоорту хөгжүп турар.

Конференция бодунуң ажылын үргүлчүлеп турар.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

БУХАРЕСТИГЕ БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Бухарестиниң Румын-совет найырал бажыңынга байырлыг хурал болган. Хуралды Совет Эвилели-биле найырал харылзааларының румын ниитилелиниң (АРЛЮС) тургустунганының 30 чыл оюнга тураскааткан.

РКП ТК-ның күүсеком кежигүнү, секретары И. Вердец, РКП ТК-ның күүсеком кежигүнүнге кандидат, Румынияның профэвилелдериниң бүгү-ниити каттыжыышкынының Төп чөвүлелиниң даргазы, АРЛЮС-туң чиңгине чөвүлелиниң даргазы М. Даля, РКП ТК-ның секретары Ш. Андрей, Румынияның Национал Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы И. Мургулеску, РКП ТК-ның кежигүннери, АРЛЮС-туң чиңгине чөвүлелиниң кежигүннери, массалыг болгаш хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери, эртем, культура ажылдакчылары, Совет Эвилелиниң Румынияда элчини В. И. Дрозденко база Совет-румын найырал ниитилелиниң баштаар чериниң кежигүнү, РСФСР-ниң дээди болгаш ортумак тускай өөредилге министриниң оралакчызы В. П. Усачёвка баштаткан ук ниитилелдиң делегациязы хуралга келген.

И. Вердец РКП-ның Чиңгине секретары, РСР-ниң президентизи Н. Чаушескунуң АРЛЮС ниитилелге байыр чедирген чагаазын номчуп дыңнаткан.

АРЛЮС-туң чиңгине чөвүлелиниң даргазы М. Даля хуралга илеткел кылган. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының баштайгы хүннеринден эгелээш, Румыния биле ССРЭ-ниң улустарының аразынга чаңчыл болган найырал харылзааларының калбарып келгениниң төөгүзүн ол чугаалаан. Румынияны хостаары дээш демиселге амы-тынын өскүнген, совет маадыр солдаттарны социалистиг Румынияның улузу утпайн чоруур болгаш кажан-даа утпас, нацистиг Германияның чылча шаварынга, кижи төрелгетенни фашизмден камгалап алырынга Совет Эвилелиниң ужур-дузазын бедии-биле үнелеп турар деп, илеткелчи чугаалаан.

Илеткелчи Совет Эвилели биле Румынияның аразында найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында керээниң ужур-дузазын демдеглээш, коммунизм тургузарынга совет улустуң чедиишкиннерин чугаалаан. Румынияның ажылчы чону ол кайгамчыктыг чедиишкиннерге чүректиң ханызындан өөрүп, делегейге социализмниң салдарын болгаш алдарын бедидеринге киирген эң улуг үлүг-хуу кылдыр ук чедиишкиннерни үнелеп турар деп, ол чугаалаан.

М. Даля илеткелинге түңнел кылдыр румын-совет харылзааларны быжыглаар талазы-биле АРЛЮС-туң ажыл-чорудулгазын чугаалаан.

Ооң соонда Совет Эвилелиниң Румынияда элчини В. И. Дрозденко АРЛЮС-туң тургустунганының 30 чыл оюнга таварыштыр СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң ук организацияга байыр чедирген чагаазын номчуп дыңнаткан.

Гвинея-Бисау Республика бодунуң хамаарышпас догуннаашкынының бир чыл оюн чоокта чаа демдеглээн.

ЧУРУКТАРДА: үстүнден куду—республиканың найысылалы—Бисау хоорайның эрик кавызы; кодээ эмнелге черинде: Гвинеяның болгаш Ногаан Мугулдур ортулуктарның хамаарышпас чоруунуң Африка партиязының чепсектиг күштери республиканың чаалап алыышкыннарының камгалалында кезээде туржуп турар.

Н. БАРАТОВТУҢ фотозу.

ЧӨРҮЛДЭЭЛЕР

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). «Ниити рыноктуң» киржикчилери чурттарның даштыкы херектер министрлери Брюссельге ноябрь 11-де ужурашкаш, анаа маргылдаа-чөрүлдээлиг болу бергениниң уламындан Европаның экономика каттыжыышкынының күрүнелер болгаш чазактар баштыңнарының чөвүлел хуралын чыылдырарының хүнүн, ол чөвүлел хуралга чугаалажыр айтырыгларны-даа дугуржуп ап шыдавайн барган. Ук чөвүлел хуралды чыылдырарын Франция саналдаан. «Дээди деңнелге» чугаалажыр кылдыр саналдаан туруп болур айтырыгларга: политиктиг кады ажылдажылгага, энергетика айтырыгларынга, акша үнезиниң кудулап турарынга, ажыл тывылбастаарынга-ла хамаарыштыр санал-оналдар солчуушкуну болган. Ынчанмыже тодаргай шиитпирлер хүлээп алдынмаан.

Киржикчи чурттарның барымдаалап турар бодалдарын чоокшулаштырар дээш, тос күрүнениң даштыкы херектер министрлериниң ийи хуралын эрттирер дээн.

СОФИЯНЫҢ КОСМОС ХҮНҮ

СОФИЯ. (СЭТА-ның корр). Болгарияда совет эртем, техниканың хүннерин эрттирип, ук хүннерни шынап-ла дидим бодалдың, шудургу ажылдыышкыннарның байырлалы кылдыр хөй-ниити калбаа-биле үнелеп турар.

Делгелгелер тургузар «Фестивальчы» залга ноябрь 12-де космос хүнүн эрттирген. Залдың ортузунга ужудуушкунче корабльдер салып үндүрер «Байконур» шөлдүң ажылдап турар үлегер-майыын делгеп тургускан. Хүн системазының планеталарын космос аппараттарының дузазы-биле шинчилеп турарының, космонавтиканы хөгжүдериниң перспективаларының, ук планеталарны өөренип көрүп турарының дугайында көскү совет тускай эртемниглер илеткелдер кылып турар. «Айда истер», «Космосче ужудуушкуннар төөгүзүнүң демдеглел арыннары», «Интеркосмос» орбитазы» киноларны болгаш болгар көрүкчүлерниң сонуургаар апарганы уран-чечен «От чаажыктырылгазы» кинону экрандан чоңга көргүзүп турар. Залда орбитага ужудуушкун кылыр «Интеркосмос-1» лабораторияның үлегер-майыын база делгеп көргүскен. 1969 чылда күзүн ону салып үндүреринге болгар инженерлер киришкен.

Совет космос эртем, техниказының чедиишкиннериниң ол магалыг делгелгези-биле таныжкаш, космонавтиканың перспективалары база-ла октаргайның боду дег, кызыгаар чок улуг деп, академик С. П. Королёвтуң медеглээнинин утказын кижи оза тодаргай биле бээр-дир. Ынчангаш ол чаагай үүлени бүдүреринге совет эртемденнер-биле болгаш тускай эртемниглер-биле кады киржири бистерге кайгамчыктыг-ла аас-кежик болган деп, көскү болгар эртемден доктор Кирил Серафимов чугаалады.

Е. ФАДЕИЧЕВ.

СОВЕТ ЧУРТТУҢ БЕЛЭЭ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Ноябрь 12-де Улан-Баторга найысылалдың ажылчы чон төлээлекчилериниң митингизи болган. Митингини «ССРЭ-ниң чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң чедиишкиннери» делгелгениң көргүзүглерин моол улуска белек кылдыр хүлээдип бээринге тураскааткан. Ук делгелгени чаңчылчаан совет-моол найырал айынга дүүштүр МАР-ның найысылалынга ноябрь 1-ден 12-ге чедир эртирген.

СОВЕТ-ИТАЛИ УЖУРАЖЫЫШКЫН

ГЕНУЯ. (СЭТА). Генуяга амгы үениң театр айтырыгларын чугаалажыр совет-итали ужуражыышкын эгелээн. Ужуражыышкынны Генуяның «Театро стабиле» театрының дузазы-биле болгаш «Италия — ССРЭ», «ССРЭ — Италия» ниитилелдериниң инициативазы-биле эрттирип турар. Анаа ийи чурттуң театр уран чүүлүнүң болгаш критиказының көскү төлээлекчилери киржип турар. Олар Совет Эвилели биле Италияның амгы үеде театр айтырыгларын, театр уран чүүлүнүң төөгүзүн, национал театр ниитилелдериниң ажыл-чорудулгазын, режиссёрларның, артистерниң ажылын, театр уран чүүлүн хөгжүдериниң аргаларын үш хүн дургузунда чугаалажыр.

Бо ужуражыышкын чүгле совет болгаш итали театр уран чүүлүнүң ажылдакчыларының аразында чогаадыкчы харылзааларның доктаамал калбарып турарының үлегер-чижээ эвес, харын ССРЭ биле Италия улустарның найыралының быжыгып турарының база херечизи боор турар деп, Генуя хоорайның чагырга чериниң даргазы Дж. Пьомбино ужуражыышкынының ажыттынгаанынга демдеглеп чугаалаан.

КУБАНЫ КЫЗАГДАП БОЛБАС

КИТО. (СЭТА). Америк күрүнелер организациязының кежигүннери чурттарның даштыкы херектер министрлериниң сүмележир чөвүлел хуралы Китога болган. Вашингтонуң негелдезин ёзугаар 10 чыл мурнунда ол организацияга Кубаны политика болгаш экономика талазы-биле кызагдаар дугайында шиитпир үндүрткен. Китога эрткен чөвүлел хуралга чугаалажыр кол айтырыг ол кызагдалды соксадыр дугайы болган. Ону чугаалажыры америк күрүнелер аразынга чидиг маргылдаа-чөрүлдээлер доозулган. Кызагдалды соксадыр дугайында резолюция төлевилелин дээш 12 латин-америк күрүне бадылаан. АКШ-тың, Бразилияның болгаш өске-даа чурттарның делегациялары бадылаарындан дадагалзаан. Чили фашистерниң, Парагвайның, Уругвайның төлээлекчилери удур бадылаан. Резолюция төлевилелин хүлээп алырынга хөй нуруу болур 14 бадылаашкын эргежок чугула турган.

Кубага удур кызагдалды америк күрүнелер организациязының амгы чөвүлел хуралынга дүжүрери чедип алдынмаза-даа, Латин Америка чурттарының хөй нуруузу ук дипке «соок дайынның» артынчыларын узуткап кааптар шиитпирлиин көргүскен. Америк күрүнелер организациязын эде организастаарын черле эргежок чугула деп демдеглээн медеглелин 12 чурттуң делегациязы бадылаашкын соонда дораан кады кылган.

Студентилерниң тайбың дээш демисели

Делегейниң студентилер хүрээлеңи чылдың-на улам өзүп турар. Бөгүн ында чер бөмбүрзээниң барык 24 миллион аныяк кижилери бактаап турар. Олар ноябрь 17-де боттарының байырлалы — Студентилерниң делегей хүнүн демдеглээр.

Аңаа холбаштыр тайбың болгаш демократия дээш демиселге чаңгыс эптиг, кады ажылдажылгалыг турарын чедип алырынче угланган студентилер шимчээшкинин чугаалап бээрин ССРЭ-ниң студентилер эвилелиниң харысалгалыг секретары Н. Мухинден СЭТА-ның корреспондентизи дилээн.

Депшилгелиг студентилер сөөлгү чылдарда боттарының ажыл-чорудулгазын чурттарының демократтыг күштериниң шимчээшкини-биле улам сырый холбаштырып турар апарган деп, Н. Мухин чугаалаан. Вьетнамның, Индий-Кыдаттың өске-даа чурттарының улустары-биле, араб улустар-биле эп-сеткил каттыштырылгазының интернационалчы кампанияларынга сургуул аныяктарның киржип турары ону бүзүрелдиг херечилеп турар. Студентилер Ханойга уругларның Нгуен Ван Чой аттыг эмнелге черин тудар акша-хөреңги чыырынга киржип турар. Ам «Университет бүгүдезин Чили-биле эп-сеткил каттыштырылгазының төвү болдурар» деп кыйгырыгны лозун болдургаш, ол чурттуң патриоттарын деткиир ажылды делгереңгей калбарткан.

Студентилер биле аныяктарның Берлинге болган X бүгү-делегей фестивалының чедиишкини, тайбыңга ынак күштерниң Москвага болган бүгү-делегей конгрезин белеткеп турган үезинде оларның идепкейлиг ажыл-чорудулгазы тайбыңның салым-чолунга студентилерниң харысалгалыының улгатканын херечилеп турар деп, Н. Мухин демдеглээн.

Тайбың болгаш улустарның айыыл чок чоруу дээш, демократтыг чаартылгалар дээш демиселге улуг ажылды Делегейниң студентилер эвилели чорудуп турар. Ук эвилелдиң хүрээлеңинде ам студентилерниң национал 91 эвилели бактаап турар. Ооң удуртулгазы-биле делегей семинарларын, эп-сеткил каттыштырар ажыл-ишти чорудуп турар. Делегейниң студентилер шимчээшкининге ДСЭ-ниң алдары болгаш салдары доктаамал улгадып турар. Ооң сургуул аныяктарны сырый каттыштырарынче угланган ажыл-чорудулгазы шапкынчаан.

ДСЭ-ниң ажылынга ССРЭ-ниң студентилер чөвүлели идепкейлиг киржип турар. Сөөлгү үеде бистиң дуржулгавысты барыын-европа чурттарының национал студентилер организациялары улам сонуургап турар апарган. ССРЭ-ниң болгаш өске-даа күрүнелерниң дээди өөредилге черлериниң аразында ийи таланың харылзаалары хөгжүп, турисчи харылзаалар калбарып турар. Аңгы-аңгы улустарның аныяк салгалдарының аразынга билчиишкинни экижидеринге студентилер, аспирантылар, стажёрлар солчуру чугула рольдуг боор турар. Совет студентилер делегей студентилериниң чайгы курузун эрттиреринг ийи чылда бир катап организастап турар. Чижээ, бо чылын ол курска чугаалажыр кол тема «Тайбыңның, социал депшилгениң, айыыл чок чоруктуң, национал хосталганың сорулгаларынга дүүштүр улустар аразынга кады ажылдажылга болгаш студентилер» болган. Курстуң ажылынга студентилерниң национал 115 организациязындан келген 200 ажыг төлээлекчи киришкен.

Делегейге социал депшилге болгаш быжыг тайбың дээш демиселге киржиринче делегей аныяктарының чүткүлдүүнүң уламындан планетаның бүгү улустарының аас-кежии болгаш чырык чаагай келир үези дээш демиселчилерниң хүрээлеңинче улам хөй студентилер кирип турар деп, Н. Мухин түңнел кылдыр чугаалаан.

ТАЙБЫҢ—БҮГҮ КИЖИЛЕРНИҢ КЕЖИК-ЧОЛУ

Бо чылдың октябрь 9—10 хүннеринде Москвага тайбың камгалакчыларының совет конференциязы болуп эрткен. Аңаа бистиң чурттуң бүгү-ле эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларындан, крайларындан, национал округтарындан болгаш областарындан 1000 ажыг делегаттар келген. Олар дээрге ажылчыннар, колхозчулар, чогаадыкчы интеллигенцияның, эртем болгаш техниканың ажылдакчыларының төлээлекчилери, хөй-ниитиниң ажылдакчылары, дайынның хоочуннары база шажын-чүдүлгелиглерниң төлээлери-дир.

Тайбыңның совет конференциязынга даштыкы чурттарның делегаттары болгаш аалчылары киришкен, оларның аразында тайбыңның Бүгү-делегей чөвүлелиниң Чиңгине секретары Ромеш Чандрага баштаткан ооң төлээлери база социалистиг чурттарның тайбың талалакчыларының төлээлекчилери киржип, конференцияга байыр чедиргеннер.

Тыва АССР-ден Ак-Довуракта «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң штукатуржулар болгаш малярлар бригадазының бригадири, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Зинаида Салчаковна Салчак биле Тыва АССР-ниң Тайбың камгалал комитединиң харысаалгалыг секретары (бо одуругларның автору) олар ук конференцияның ажылынга киржип чораан.

Октябрьның 9. Делегаттар, аалчылар Эвилелдер бажыңының Колонналыг залын долдур саадапкан. Таптыг-ла эртенгиниң 10 шак. Тайбыңның совет комитединиң даргазының оралакчызы, академик Е. К. Федоров эге сөзү-биле конференцияны ажытты.

Конференцияга Тайбыңның совет комитединиң даргазы «Улустар аразынга тайбыңны быжыглаары дээш» деп делегейниң Ленинчи шаңналының лауреады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, чогаалчы Н. С. Тихонов «Быжыг, чөптүг болгаш демократтыг тайбың дээш» деп илеткелди кылган. Ол мынчаар чугаалаан.

— 25 чылдың мурнунда бо-ла залга бистиң тайбың камгалакчыларының бирги Бүгү-эвилел конференциязы эрткен. Ам мында база катап бистиң чурттуң бүгү республикаларының, крайларының болгаш областарының совет хөй-ниитизиниң төлээлекчилери чыглып кээп саадап турар-дыр. Ынчаарга бо-ла залда бистиң-биле кады ССРЭ-ниң бүгү-ле 250 миллион хамаатылары — коммунизм тургузукчулары саадап турар дизимзе черле частыг болбас боор...

Ол илеткел СЭКП-ниң төөгүлүг XXIV съездизиниң хүлээп алганы Тайбыңның программазын совет хөй-нити амыдыралга канчаар күүседип турарын, Коммунистиг партияның, Совет чазактың ленинчи даштыкы политиканы хажык чокка чорудуп турарының түңнелинде бүгү делегейниң дүшкүүрлүг байдалының чавырлып турарын, делегейниң тайбың камгалакчыларының шимчээшкининиң күштелип турарын ханызы-биле анализтеп көргүскен.

Н. С. Тихонов бодунуң илеткелинге делегей байдалының айтырыгларынга, ылаңгыя Вьетнамда дайынны соксатканының база совет улус Вьетнамның, Лаостуң болгаш Камбоджаның улустарының шынныг херээ дээш хажык чок туржуп турарының дугайын чугаалаан.

Тайбыңның совет комитеди эрткен 25 чылдарның дургузунда тайбың болгаш улустарның аразында эп-найырал дээш улуг политиктиг болгаш организакчы ажылды чорудуп келген деп, илеткелин демдеглээн. Ылаңгыя араб улустар-биле эп-сеткил каттыштырышкынының база Чоокку Чөөн чүкте израиль дайынзырактарының болгаш оларның куткукчулериниң өнчүк-чөңгээзин сойгалаар талазы-биле бистиң чуртувуска хөй-нити кампанияны калбартып келген.

Тайбыңның совет программазында көдүрген бир чугула сорулга болза бо чээрби чүс чылдың бирги чартынында делегейге өөскээн ийи улуг дайынның үнген чери болур Европа диптиң тайбыңның айыыл чок чоруктуң болгаш демниг кады ажылдажылганың диви болурлары ол.

Амгы үеде Совет Эвилелиниң күженишкининиң ачызында барык бүгү-ле Европа чурттары болгаш АКШ биле Канада бүгү Европа чурттарының чөвүлел хуралып чыылдырар деп ооң белеткелин чорудуп турар. Бо дээрге Европага тайбың болгаш кожа-хелбээ чурттаарын быжыглаарынга дыка улуг базым болуп турар. Бо чылын бүгү делегейниң тайбың талалакчыларының шимчээшкининиң 25 чыл оюу эртип турар. Совет хөй-ниитиниң төлээлекчилери тайбыңның Бүгү-делегей чөвүлелиниң үндезилекчилериниң бирээзи болган болгаш ооң ажыл-чорудулгазынга эң-не идепкейлиг болгаш үре-түңнелдиг киржип турар.

Тайбыңга ынакшылдыг күштерниң Москва конгрезиниң соонда ооң шииттирлерин болгаш сүмелерин боттандырар талазы-биле чугула-чугула практиктиг базымнар чоруттунгулаан.

Тайбыңның совет комитеди бодунуң буянныг ажыл-чорудулгазын бүгү тала-биле улам калбартып, бо дугайында канчаар-даа аажок таарымчалыг байдалдарга даянып турар. Бир талазында, бодунуң чуртунуң иштинде муң-муң активчилерниң деткимче дузаламчызынга даянып турар, ийи талазында, бүгү делегейде 118 чурттарның тайбыңга ынакшылдыг янзы-бүрү организациялары болгаш шимчээшкиннери-биле харылзаа тудуп, демниг ажылдап турар.

Делегаттар илеткелди аажок кичээнгейлиг дыңнап, үрулчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле деткип тургулаан. Конференцияга делегаттардан болгаш аалчылардан 55 кижи саналдап, байыр чедирип чүве чугаалаан.

Тайбыңның Бүгү-делегей чөвүлелиниң Чиңгине секретары Ромеш Чандра конференцияга байыр чедирип, Тайбыңның совет комитединиң ажыл-чорудулгазын бедик-биле үнелээн. Ол мынча дээн.

— Силерниң конференцияңарны дамчыштыр бүгү совет улуска —тайбың болгаш улустарның эп-найыралы дээш эң идепкейлиг демиселчилерге делегейниң 120 чурттарында тайбың талалакчыларының өмүнээзинден изиг байыр чедирип тур мен... Силер болза улуг Ленинниң чуртунуң улус чоннарының төлээлекчилери-дир силер. Силерниң чуртуңар—быжыг тайбыңның тук тудукчузу. Ынчангаш силерниң конференцияңарның ажылын бүгү делегей канчаар-даа аажок сонуургап турар...

Тайбыңның совет конференциязынга чүве чугаалаан кижи бүрүзү-ле—тайбың дээрге бүгүдениң кежик-чолу-дур. Ынчангаш совет кижилер СЭКП-ниң XXIV съездизинге хүлээп алган Тайбыңның программазын амыдыралга чайыгпалдыр боттандырар дээш моон соңгаар-даа бүгү күжүн бээрлер деп чаагай күзелин илергейлеп турганнар.

Тайбыңның совет фондузунуң даргазының оралакчызы, академик Н. Н. Федосеев бодунуң чугаазынга тайбыңның совет фондузунуң ажыл-чорудулгазының дугайын айыткаан:

— Совет кижилер тайбыңны чүгле маадырлыг ажыл-иш-биле камгалап турарлар эвес, тайбың херээнге материал талазы-биле дузалап, буянныг сеткилин илергейлеп турар. Олар Тайбыңның совет фондузунга эки туразы-биле хөй-хөй акша-хөреңгини чыылдырып, өртек-үнелиг эртине белектерин өргүп турар.

Ам бо үеде бистиң чуртувуста Тайбыңның совет фондузунга дузалаар 300 муң ажыг ниитилелдер болгаш комиссиялар ажылдап турар. Тус-тус хамаатылардан аңгыда, фондунуң коллективтиг кежигүннери көвүдеп турар.

* * *

Конференцияның ажылының ийиги хүнүнде тайбыңның совет комитединге Улустарның найыралы орденин тывыскан. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары эш Б. Н. Пономарев конференцияга чүве чугаалааш, Коммунистиг партияның Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Совет чазактың даасканын ёзугаар ол орден-хавыяаны тывыскаш, ооң-биле холбаштыр конференцияның киржикчилеринге Тайбыңның совет комитединиң, ону дамчыштыр бүгү-ле совет тайбың талалакчыларынга чүректиң ханызындан изиг байырын чедирген.

Тайбыңның совет комитединиң чоруткан ажылының түңнелдери болгаш моон соңгааргы чорудар ажылдар талазы-биле конференция тодаргай доктаал хүлээп алган.

Тайбыңның совет комитединиң составын 362 кижилиг кылдыр соңгаан. Тыва АССР-ден Ак-Довуракта «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң штукатуржулар болгаш малярлар бригадазының бригадири, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Зинаида Салчаковна Салчак соңгуткан.

СЭКП Төп Комитединге конференциядан байырлыг чагаа чоруткан. Ону делегаттар болгаш аалчылар бедик көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган.

Л. ЧАДАМБА.
Тыва АССР-ниң Тайбың камгалал комитединиң харысаалгалыг секретары.

ШЫДЫРАА ● ШЫДЫРАА

ЧЕМПИОНАТ ЭГЕЛЭЭН

Тыва АССР-ниң шыдыраага 1974 чылда чемпионун илередир республиканың ээлчеглиг чемпионады дүүн Кызылдың шыдыраа клубунга байырлыг байдалга ажыттынган.

Маргылдаада найысылалдың болгаш районнарның шилиндек шыдыраачылары киржип турар. Оларның аразында эрткен чылгы республика чемпиону, ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат, башкы Николай Шишигин, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылдакчызы, спорт мастеринге кандидат Моңгуш Адыг-оол, «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң чемпиону, Кызылдың аэропортунуң ажылдакчызы, кандидат баалдарлыг Леонид Мохов, «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң чемпиону Каа-Хемниң Сарыг-Септе башкы Идам Сүрүң, Кызылдың башкы институдунуң башкызы, кандидат баллдыг Ондар Хеймер-оол ышкаш дуржулгалыг болгаш шыырак эштер бар.

Чемпионат швейцар системазын ёзугаар эртер. Маргылдаа доозулган соонда тос шыдыраачыны шилээш, республиканың шилиндек командазын тургузар, олар зона маргылдаазынга бо чылдың төнчүзүнде киржирлер.

Херээжен шыдыраачыларның аразында чемпион ат дээш маргылдаа база эгелээн.

(БИСТИҢ КОРР).

КӨРҮЛДЕ ЧОРУП ТУР

ЧУРУКТА: сүт заводунуң бот-тывынгыр артистери.

БАШТАЙГЫ ХҮНДЕН

Кызыл хоорайның бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң Совет Тываның 30 чылынга тураскааткан көрүлдези уламчылап турар. Сүт заводунуң коллективи бодунуң концертин Р. Кенденбильдиң «Орденниг Тыва» деп ырызын ниити ыр бөлүүнүң күүселдези-биле ажыткан. Ол коллектив уран чүүл көрүлдезинге бир дугаар киржип турар-даа болза, эки белеткелдиин көргүскен. Концерттиң программазында уран чүүлдүң янзы-бүрү хевирлерин таарыштыр киирген, каасталгазын аянныг кылганын жюри демдеглээн.

Респотребсоюз коллективиниң бот-тывынгыр артистери база багай эвес белеткелдиг киришкен. Н. Дииңмей, Г. Сундуй, Н. Середкина, Т. Наговицына, К. Шустова оларның «Кээргээр бис», «Орус кыш», «Гармонь ырлап тур», «Ырны сактып чор мен», «Найырал», «Ынакшылдың караа» деп орус, тыва ырларны чаңгыстап база бөлүктеп ырлааны көрүкчүлерниң макталы, жюриниң үнелелин алган. Ынчалза-даа ол болгаш алгы заводунуң коллективтериниң көргүзүглериниң чаңгыс талалыын, бот-тывынгыр уран чүүл киржикчилериниң эвээжин жюри демдеглээн.

Баштайгы хүнде көрүлдеге киришкен коллективтерниң концерттеринден эң бедик үнелелди ап, ыяк белеткелдиин «Энергетик» Культура бажыңының бот-тывынгыр артистери көргүскен. Уран чүүлче хөй кижини хаара тудар, түс-түс күүселделерин бедик шынарлыг тургузарының, шимелде-каасталгазының тывынгыр, чараш кылганының талазы-биле энергетиктер хөй-хөй уран чүүл коллективтеринге үлегер-чижек болур.

Дүүн телевидение болгаш радио комитединиң, «Енисей» Культура бажыңының болгаш өске-даа организацияларның концерттери үнгүлээн.

Баштайгы хүнден эгелээш эң эки көргүзүг дээш шыңгыы маргылдаа эгелээн.

КЛУБУВУС ДЕРИЛГЕЗИ ЭКИ, АРТИСТЕР ААЛДАП КЕЛИР БОЛЗА

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» совхозунуң ыраккы салбыры Хүт суурда клуб бо чылын эки септеттинген. Клубтуң иштин-даштын трапкалаарынга школаның өөреникчилеринден эгелээш суурнуң бүгү чурттакчылары идепкейлиг киришкен. Клубтуң чылыдылгазын төптүткен одалгаже шилчиткен. Ынчангаш мында чоннуң культурлуг дыштанылгазынга таарымчалыг байдалдар тургустунган. Клубтуң фойези, залы, ында библиотека чараш, көрүштүг кылдыр дериттинген. Бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнери клуб чөвүлелиниң болгаш салбырда комсомол эге организациязының кады кылган планын ёзугаар ажылдап турар. Бөлгүмнерде саанчылар, бызаа ажаакчылары, башкылар болгаш өске-даа чурттакчылар идепкейлиг киржип турар. Кино база доктаамал үнүп турар.

Бистиң суурувуска районнуң Культура бажыңының агитбригадазының, республиканың хөгжүм-шии театрының, филармонияның артистери кээп, оюн-концерт, шии үндүрбээнден бээр ийи чыл ашкан. Культура килдизиниң ажылдакчылары база келбестээн.

Хүт, Севи суурларга чайын самолет, а кыжын машина, автобус-биле чедип кээп болур. Артистер, районнуң культура килдизиниң ажылдакчылары кажан келир ирги?

А. ДОЗУР-ООЛ,
клуб эргелекчизи.

КОЖАЛАРНЫҢ КОНЦЕРТИ

Совет Тываның 30 чылы оюнга алдар болдурган бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң район көрүлдезинге бирги черни чаалап алган, «Ак-Туруг» совхозтуң бот-тывынгыр артистери «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң төвү Торгалыг суурга аалдап чорааннар. Уран чүүлге салымчаанныг ак-туругжуларның салгын ышкаш кашпагай таңцычыларын, уран номчулгазын, тывынгыр баштак кожаңнарын, башкы Николай Моңгулдуң ырлаарын, Кара-кыс Оюнның таңцылаарын, Сарыг-оолдуң уран номчулгазын, бедик мергежилдиин чон магадап сонуургаан. Торгалыгжылар Ак-Туругга удавас барып концерттиг аалдап чедерин газаан.

* * *

ИЙИГИ ЧЕРНИ ЭЭЛЭЭН

Торгалыгның Юрий Гагарин аттыг Культура бажыңы мурнуңда чылдарда септелгезин багай деп шүгүмчүледип-даа турду. Чөптүг шүгүмчүлелдеи түңнел үндүрүп, суурда партия, комсомол комитеттери, Торгалыг кодээ Советтери кыска үеде чоннуң культуразы дээш дээштиг ажылдарны кылганындан, Культура бажыңы аныяктарның ёзулуг одаа апарган. Культура бажыңында уран чүүл бөлгүмнери доктаамал ажылдап, 50—60 кижини хаара тутканы черле мактанчыг. Бо талазы-биле Культура бажыңының директору Т. Бегзи, уран чүүл удуртукчузу М. Эрес, комсомол организациязының секретары В. Тамба кызымак ажылдап турары өөрүнчүг. Культура бажыңының уран чүүл коллективи чоокта чаа болуп эрткен район көрүлдезинге ийиги черни алган.

Б. МОНГУЛ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

«ИКАРУС»: КЫЗЫЛ—ЭРЗИН

Республиканың база бир ырак районну Эрзинниң чонунга бир өөрүшкүлүг чүүл болганын демдеглевес аргажок.

Ноябрь айның 5-тен эгелеп бистиң районче «Икарус» маркалыг автобустар чоруп эгелээн.

Баштайгы ол рейс-биле четкеннерниң бирээзи мен болдум. Бо чылыг-чымчак автобуска органнарның арын-шырайларынче топтап көөрүмге, мында чүгле өөрүшкү сиңниккен эвес, сактырга аңаа сеткил ханганындан чүве ийикпе эгезинде ыттаар кижи безин орта тывылбас боор чорду. «Тинлелге» совхозтуң делгем ховулары-биле тутсуп орувуста бир кыс моол улустуң бурунгу ырын таалал-биле бадырыпты. Бис база аңаа каттыжа бердивис. Адаавыста асфальт, орук кыдыында сүрүг маңаан кадарчылар соңнуг-мурнуг чыдып каап чор. Ынчап чоруй, кежээликтей ыр-шоорга үдеттирип алгаш Эрзин суурга тутсуп келдивис. Ук автобустуң улуг чаагайын магадаап чон ону дораан үгелей-ле бердилер. Ынчанмайн канчаар дээр силер, оларның чамдыктары Кызыл хоорайга чорбааннар-ла болгай. Ылаңгыя бичии оолдар холдары-биле хүннү дуглай тудуп алгылаан автобусту көрүп турдулар. Бистер-даа чолаачыга өөрүп четтиргенивисти илереткеш, тарап эгеледивис. Үнүп келгеш ам чаа келген болгаш бисти уткуп турган-даа кижилерден маңаа хамаарыштыр каш сөстен чугаалап бээрин дилээримге, оларның шуптузу мындыг автобустарны доктаамал Кызыл—Эрзин аразынга быжыглаар боор дээн изиг күзелин илереттилер.

К. КИИМ-ООЛ,
башкы.

Мергелдейге чагаа

СУРАГ БААР АВТОБУСТАР

Экии, Мерген Мергенович? Силерже чоннуң дилээн ёзугаар бодумнуң бир дугаар чагаамны бижидим.

Бистиң Кызыл-Мажалык —республикада хөй чурттакчылыг суурларның бирээзи. Ооң чоогунда, чүгле Хемчик хемниң ол чарыында безин үлегпүрлүг Ак-Довурак хоорай хүн келген тудум-на чаагайжып, хөгжүп орар. Ол хөгжүлде ажылчынның уран-шевер холдарының ачызы. Ынчаарга Кызыл-Мажалык —Ак-Довурак аразынга чоннуң аргыжылгазын хоорайның пассажирлер АТБ-зи хандырып турар. Ук хандырылганың байдалының дугайында каш сөстү силерге дамчыдыксадым. Эртенгиниң 7 шак арай четпээнде суурнуң автобус доктаар черлеринге, эң ылаңгыя машина оруктарынга ыңай-бээр далаш-биле шуушкан кижилерни эскерип болур. Ол дээрге Ак-Довуракта херек чоруктуг, а харын-даа фабриканың ийиги ээлчээнде ажылдап турар кижилер-дир. Ак-Довурак АТБ-зиниң удуртукчулары автобустарны эвээш санныг үндүрүп база ажыл шагын сагывайн турарының ужурунда суурнуң чурттакчылары ажылындан озалдаар апарганнар. Ылаңгыя понедельник санында автобустар көзүлбейн баар элдеп чүве.

Ак-Довурак чедер улус ийи автобуска соңуй олурар. Хоорайның Молодежная кудумчузунда баштайгы доктаар черге-ле улус автобустуң олуттарын шыгырт долдур ээлептер. Ынчангаш чолаачылар өске доктаар ужурлуг черлерге доктаавайн, оларны оюп, шуут Дружба кудумчузу-биле дорт чоктай бээр. А арткан доктаар черлерде автобус маңаан ажылчыннар маңап-ла турар, а автобус сураг-даа баар. Пассажирлер АТБ-зи оода-ла хүнде беш автобусту доктаамал канчап үндүрүп шыдавайн турар ирги? Кызыл-Мажалык—Ак-Довурак аразынга ийи, Ак-Довурак—фабрика аразынга үш автобус график ёзугаар доктаамал чоруп турар болза ажылчыннар ажылынга ой-шаанда чедип туруп болур.

Мерген Мергенович!

Ак-Довурак хоорайның пассажирлер АТБ-зиниң дирекциязы чери бо айтырыгны тоомча чок көрүп турар. Ынчангаш бо айтырыгны дарый шиитпирлээр талазы-биле дүрген дузалап көөрүңерни дилеедивис.

Хоорай ажылчыннарының дилээ-биле:
Х. АРТАС-ООЛ.

ДААРТА ТИРАЖ

Күрүнениң 1966 чылда үндүрген 3 хуулуг иштики ойнаашкынныг чээшкиниң ээлчеглиг — алдан чеди дугаар тиражы Таллинге ноябрь 15-те болур.

Ол тиражтың бир чээшкин разрядынга онааштыр 512560 рубль түңнүг 9400 ойнаашкын ойнаттынар деп, ССРЭ-ниң күрүнениң күш-ажылчы ажаалга кассаларының эргелели СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнаткан. Оларның аразында 5000, 2500, 1000, 500, 100 болгаш 40 рубльдиң ойнаашкыннары бар.

Тиражтарга ойнаттынар ойнаашкыннар саны чээшкиниң хуусаазы төнгүже өскерилбейн артар, ойнаашкын алган облигацияларны төлевир тыпсырда казыыр болгаш оларны оон ыңайгы тиражтарга киириштирбес, ынчангаш чээшкиниң облигациялар айы-биле ойнаашкын ап болур аргазы тираж бүрүзүнге көвүдээр.

Күрүнениң үш хуулуг иштики ойнаашкынныг чээшкиниң талазы-биле оон ыңайгы тираж декабрьның 30-де Москвага болур.

телевидение

НОЯБРЬ 14-ТЕ

МОСКВАДАН

15.25—**«Миллионнарның ленинчи университеди».** Дамчыдылганы юридиктиг эртемнерниң доктору, профессор Е. Т. Усенко чорудар.
15.55—Москваның каткы-шоодуг театрының юбилейинге тураскааткан кежээ.
17.50—Шыдыраага делегейниң бирги чери дээш маргылдаа.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер.
18.15—Уругларга. Мультфильм.
18.25—**«СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга».** Дамчыдылга.
18.55—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.00—Өңнүг телекөргүзүг. **«13 сандай»** деп хензиг көргүзүглер телетеатры.

КЫЗЫЛДАН

20.00—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.10—Өңнүг телекөргүзүг. **«Орук-суур менди чаагай».**
21.55—**«Смоленск областың уткуштур планы боттанышкында».** Дамчыдылгада СЭКП Смоленск обкомунуң бирги секретары Е. И. Клименко киржип турар.
23.00—23.30—**«Үе».** Информастыг программа.

Редактор **В. С. ШАРАВИИ.**

КИНО

НОЯБРЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Кара майыктааштыг бедик ак кижи»** 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00 18.45, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Колумб» хемеден оол»** 9.50, 11.30, 17.20, **«Отчугаштар»** 15.00, **«Дмитрий Кантемир»** 13.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Тоннель ужунда чырык»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Текуизе»** 15.00, 16.40, **«Херээженнер»** 18.20, 20.10 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫ: **«Айболит биле Бармалей»** деп киночыынды 16.30, **«Хүлээлгезин күүседип турар»** 18.00, 20.00 шактарда.

Газты айыыл чок ажыглаарын пропагандалаарының айы чоруп тур

ХАМААТЫЛАР!

Амгы үеде газты ажыглаарының айыыл чок чоруун пропагандалаарының шалыпчы айы чоруп турар. Ынчангаш дараазында чүүлдерни хамаатылар билип алза чогуур.

ГАЗ ПРИБОРЛАРЫН АЖЫГЛААРЫНЫҢ АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУУНУҢ БҮГҮ ДҮРҮМНЕРИН ШЫҢГЫЫ САГЫҢАР!

Кывыскан приборларны хайгаарал чокка арттырбаңар. Бичии уругларга, кырганнарга, ээрик кижилерге болгаш газ приборлары ажыглап билбес хамаатыларга ону кывыстырбаңар.

БАЖЫҢ ИШТИ ЧЫЛДЫР ДЭЭШ ГАЗ ПЛИТАЛАРЫН АЖЫГЛАВАҢАР. ОЛ ЭҢ-НЕ АЙЫЫЛДЫГ.

Соок күштелген үеде газтың базыышкыны дыка кудулап болур дээрзин утпаңар. Бир эвес газ үзүктелиишкиннииг кошкак хып турар апарза ону өжүргеш, 0-4 телефон дамчыштыр дыңнадыңар.

Бажың иштинче, чуртталга бажыңнарынче кирер ниити эжикке азы бажың подвалынга газ чытталы берзе электроприборлар ажылдадып, чырыткы кыпсып, ажык от кыпсып (таакпылап, сереңги кыпсыр болгаш оон-даа өске) болбас. Бажың иштин бо таварылгада доп-дораан агаарладыр болгаш 0-4 телефонче долгаар.

Газты ажыглаарының үстүнде айыткан дүрүмнерин сагывас болза газ частыышкыны болуп, өг-бүлеңерге, харын-даа кожаларыңарга айыыл таваржып болур.

«ТЫВА ГАЗ» ЭРГЕЛЕЛИ.

* * *

ХАМААТЫЛАР!

СООК ХҮННЕРДЕ ГАЗТЫ АЖЫГЛААРДА КИЧЭЭНГЕЙЛИГ БОЛУҢАР!

Бажың ишти чылыдар дээш газ плиталарын ажыглаваңар. Газ плитазын дыка ур кыпсырга кыпкан газтың кадыкшылга хоралыг чүүлдери бажың иштинге тарай бээр. Соокта, хаттыг хүннерде газ приборларының ыш үнер хоолайларының тыртары баксырап болур. Ынчангаш ол хүннерде газты кыпсырда болгаш суг хайындырар деригни кывыскан соонда ыш үнер хоолайларның тыртарын кичээнгейлиг хынаңар. Бир эвес ооң тыртары багай болза суг хайындырар деригни ажыглап болбас, оон үнген угарлыг газ-биле хоранналып болур.

Кышкы үеде вентиляция решетказын хагбаңар, газ приборлары тургускан өрээлдиң форточкаларын хырбалаваңар, газ дамчыдары үзүктели бергенде, газ чытталы бергенде газ приборларын ажыглаарын шуут соксааш, бүгү приборларның краннарын дуглааш 0-4 телефон дамчыштыр озал-ондак эдер бөлүкче долгаңар.

Газтыг баллоннарны ажык от-биле чылытпаңар. Ооң уржуундан баллон частып, бажыңда турар кижилерге айыылды таварыштырып болур.

«ТЫВА ГАЗ» ЭРГЕЛЕЛИ

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ · Индекс 667000

Кызыл. Щетинкин-Бравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24—63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харысаалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тиражы 16056. ЧАГЫГ № 263.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Бравченко кудумчузу бажың № 1).

ТС—00790